

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY FILOZOFICKÉ FAKULTY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRAGMATICKÉ UKAZATELE VE ŠPANĚLŠTINĚ, TYPY A
FREKVENCE

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2011

IVA TLÁŠKOVÁ

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce je zjistit zastoupení různých typů pragmatických ukazatelů v hovorové španělštině a jejich frekvenci u rodilých a nerodilých mluvčích. Dále je v této práci uveden systematický popis deseti nejfrekventovanějších ukazatelů u rodilých a nerodilých mluvčích a příklady jejich použití převzaté ze zkoumaného vzorku. Autorka vychází především z lingvistických prací zaměřených na pragmatické ukazatele a hovorovou španělštinu, zejména pak z prací José Portolése Lázara a Marie Antonie Martín Zorraquinové a Antonia Brize. Ve své práci se opírá zejména o klasifikaci, charakteristiku a použití pragmatických ukazatelů tak, jak je vidí Portolés a Zorraquinová. Praktická část je zaměřená na rozdíly v použití pragmatických ukazatelů mezi rodilými a nerodilými mluvčími a zkoumá frekvenci a zastoupení jednotlivých skupin ukazatelů v hovorové španělštině.

ABSTRACT

The objective of this thesis is to examine which types of pragmatic markers are represented in colloquial Spanish and establish the frequency they occur with in native and nonnative speakers. Further, a systematical description of ten most frequent markers in native and nonnative speakers is included and examples of their use based on the transcription are shown. The author bases her work mainly on linguistic studies focused on pragmatic markers and colloquial Spanish – on the studies of José Portolés Lázaro and María Antonia Martín Zorraquino and Antonio Briz in particular. The author emanates from Lázaro and Zorraquino's classification, characterists and use of pragmatic markers. The practical part focuses on the differences in use of pragmatic markers between native and nonnative speakers and examines the frequency and representation of particular types of markers in colloquial Spanish.

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat především vedoucí diplomové práce Mgr. Miroslavě Aurové, Ph.D. za pomoc při zniku této diplomové práce, za její rozhled, profesionalitu, čas a ochotu při konzultacích.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 21. června 2011

.....
Iva Tlášková

OBSAH

Úvod.....	9
I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA – PRAGMATICKÉ UKAZATELE.....	11
1. Pragmatické ukazatele.....	11
1.1. Terminologie.....	11
1.2. Definice pragmatických markerů.....	11
1.3. Funkce markerů.....	13
1.4. Dosavadní výzkumy ukazatelů.....	14
1.4.1. Teorie mluvních aktů.....	14
1.4.2. Teorie relevance.....	15
1.4.3. Teorie koherence.....	16
1.4.4. Přínos španělsky píšících ke studiu pragmatických ukazatelů..	16
1.5. Přínos studia ukazatelů pro jazykovou praxi.....	17
1.6. Vlastnosti pragmatických ukazatelů.....	18
1.6.1. Gramatikalizace ukazatelů.....	18
1.6.2. Pozice ukazatele ve větě.....	19
1.6.3. Ukazatele a intonace.....	20
1.6.4. Modifikátory a komplementy ukazatelů.....	21
1.6.5. Souřadnost.....	22
1.6.6. Negace.....	22
1.6.7. Ohnisko výpovědi.....	22
1.6.8. Vytýkací konstrukce.....	23
1.6.9. Autonomie ukazatelů.....	24
1.7. Klasifikace ukazatelů podle Zorraquinové a Portolése.....	24
1.7.1 Ukazatele strukturující informace (Estructuradores de la información)	25
1.7.2. Kontektory (<i>Conectores</i>)	26
1.7.3. Reformulační ukazatele (<i>Reformuladores</i>)	27
1.7.4. Argumentativní operátory (<i>Operadores argumentativos</i>)	28
1.7.5. Konverzační ukazatele (<i>Marcadores conversacionales</i>)	28

II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA – HOVOROVÝ JAZYK.....	32
2. Hovorová španělština.....	32
2.1. Jazykové variety (<i>Variedades del lenguaje</i>).....	32
2.2. Hovorový jazyk (<i>Registro coloquial</i>)	33
2.3. Popis jednotlivých úrovní hovorového jazyka.....	34
2.3.1. Fonetická stránka hovorového jazyka.....	34
2.3.2. Morfosyntaktická stránka hovorového jazyka.....	35
2.3.3. Lexikálně sémantická stránka hovorového jazyka.....	37
III. PRAKTICKÁ ČÁST –PRAGMATICKÉ UKAZATELE V HOVOROVÉ	
ŠPANĚLŠTINĚ.....	38
3.1. Stanovení hypotézy.....	38
3.2. Výběr a popis zkoumaného vzorku.....	39
3.3. Metoda výzkumu.....	39
3.4. Frekvence výskytu ukazatelů u rodilých a nerodilých mluvčích.....	39
3.5. Procentuální zastoupení jednotlivých skupin ukazatelů ve zkoumaném	
vzorku.....	46
3.6. Nejfrekventovanější ukazatele podle výskytu ve vzorku.....	48
3.7. Vybrané ukazatele a jejich charakteristika.....	49
3.7.1 Bueno.....	49
3.7.2 Claro.....	54
3.7.3 Entonces.....	57
3.7.4 Es decir.....	60
3.7.5 Hombre.....	61
3.7.6 O sea.....	63
3.7.7 Por ejemplo.....	65
3.7.8 Pues.....	66
3.7.9 Vamos.....	70
3.7.10 Ya.....	72
Závěr.....	74

Shrnutí (Resumen)	76
Bibliografie.....	81

ÚVOD

V výběru tématu této diplomové práce jsem se rozhodla, protože se jedná o velmi zajímavou oblast lingvistiky, která se těší okrajovému zájmu lingvistů, učitelů a studentů, kteří se španělským jazykem zabývají. Je to velká škoda, neboť ukazatele jsou nepostradatelnou výbavou každého mluvčího přispívající notnou měrou ke zefektivnění komunikace a přirozenosti projevu.

V své práci budu postupovat systematicky od teoretických východisek k praktické části zaměřené na pragmatické ukazatele v hovorové španělštině. Záměrem prvního oddílu teoretické části diplomové práce bude prezentace klíčových termínů pro studium pragmatických ukazatelů za použití dostupné literatury napsané na toto téma. Pokusím se o shrnutí terminologie užívané pro pragmatické markery, jejich definici, vlastností a funkce. Dále nastíním vývoj diskurzivních markerů a hlavní proudy ve výzkumu markerů. A především zde uvedu rozdělení ukazatelů do jednotlivých skupin a podskupin na základě práce španělských lingvistů Portolése a Zorraquinové, kteří společně sepsali kapitolu 63 nazvanou *Los marcadores del discurso* publikovanou v gramatice *Gramática descriptiva de la lengua española*. V své práci budu vycházet z klasifikace právě zmíněných autorů.

V druhý oddíl teoretické části mé práce bude zaměřený na hovorový španělský jazyk. Považuji za nutné a přínosné se touto problematikou zabývat, jelikož jsem si ve své práci dala za cíl zaměřit se na pragmatické ukazatele v hovorové španělštině. V tomto oddíle budu opírat především o publikaci španělského lingvisty Brize *El español coloquial: situación y uso*, na jejímž základě zpracuji obecná témata týkající se jazykových variet, hovorového jazyka a charakteristiky jednotlivých úrovní hovorového jazyka.

Třetí oddíl této práce bude zaměřen prakticky. Na konkrétním vzorku hovorové španělštiny, který jsem pořídila během svého pobytu ve Španělsku, budu konfrontovat užití a charakteristiku nejfrekventovanějších ukazatelů dle Portolése a Zorraquinové s vlastními postřehy a poznatky a konkrétními použitími ukazatelů roditelými a nerodilými mluvčími. Dalším záměrem praktické části mé práce bude porovnání četnosti ukazatelů u roditelích a nerodilých mluvčích a také zjistit, jaké skupiny ukazatelů obě skupiny preferují a jaké je jejich procentuální zastoupení v běžné konverzaci.

Očekávám, že se mi prostřednictvím této diplomové práce podaří přiblížit problematiku pragmatických ukazatelů v hovorové španěštině tak, abychom se jako nerodilí mluvčí, studenti a učitelé španělského jazyka mohli poučit o jejich významu, a věnovali jim při výuce pozornost, kterou si zaslouží.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA – PRAGMATICKÉ UKAZATELE

1. Pragmatické ukazatele

1.1. Terminologie

Je pozoruhodné, kolik různých názvů odpovídá více či méně konceptu pragmatického ukazatele. Brinton ve studii nazvané *Pragmatic markers in English: grammaticalization and discourse function* vyjmenoval 22 více či méně blízkých synonym pro markery¹. Mezi nejpoužívanější a nejčastější termíny v anglofonním lingvistickém prostředí patří diskurzivní částice (*discourse particles*), pragmatické částice (*pragmatic particles*), diskurzivní markery (*discourse markers*) a pragmatické markery (*pragmatic markers*).

Pokud bychom se zaměřili na autory píšící o pragmatických ukazatelech ve španělštině, zjistili bychom, že ani zde nepanuje shoda v názvosloví. Nejčastěji užívaným termínem je *marcador del discurso*. Má svůj původ v pracích Schriffrinové a je doslovným překladem anglického výrazu *discourse marker*. Týž nebo podobný koncept dostal v různých studiích odlišná jména. Je to například *enlaces extraordinales* (Gili-Gaya:1943, citován v Martín Zorraquinová, Portolés Lázaro:1999), *conectores* (Martínez:1997, citován v Martín Zorraquinová, Portolés Lázaro:1999), *conectores pragmáticos* (Briz:1993, citován v Martín Zorraquinová, Portolés Lázaro:1999), nebo *partículas discursivas* (Martín Zorraquino:1991, citován v Martín Zorraquinová, Portolés Lázaro:1999), a další.

Měli bychom mít ovšem na paměti, že stejný termín může mít u různých autorů naprosto odlišný obsah. V této práci budeme chápat uvedené termíny jako synonymní, v textu pak užíváme výrazu *pragmatický ukazatel* nebo *pragmatický marker*.

1.2. Definice pragmatických markerů

Pokud bychom hledali jednotnou definici pragmatických ukazatelů uznávanou všemi, co se markery zabývají, asi bychom neuspěli. Jak naznačuje Laurel J.Brinton,

¹ Brinton, Laurel J.: *Pragmatic markers in English: grammaticalization and discourse function*, Continuum Intl Pub Group, London 2006, strana 26

definice markerů odrážejí konkrétní funkci markeru, kterou určitý lingvista zkoumá.² Výčet funkcí, které uvádím dále v textu, naznačuje rozmanitost definicí, ale také implikuje, jak složité je tak nesourodou skupinu definovat takovým způsobem, aby beze zbytku platila pro všechny ukazatele. Pro ilustraci uvádím níže některé z definicí.

Pro Martiho Sanchéze jsou markery „Un conjunto de palabras y expresiones cuya misión siempre debe entenderse en relación con las circunstancias en que aparece su enunciado”³. Martího definice odkazuje na pragmatickou zatíženost markerů (Aijmerová 2002: 2), která odlišuje markery od zbytku slov a nezbytnost kontextu pro porozumění jejich významu a interpretaci.

Briz (2005:50) vymezuje termín pragmatický ukazatel tímto způsobem: „Se trata de fórmulas que vinculan semántica y pragmáticamente el antes con el después, lo dicho con lo que se sigue diciendo o se va a decir.“ Briz poukazuje na jednu z funkcí ukazatelů, kterou je jejich schopnost spojovat jednotlivé části promluvy. Ne náhodou volí pro ukazatele název *conectores pragmáticos*.

José Portolés a María Antonia Martín Zorraquinová definují pragmatické ukazatele následovně:

„Los marcadores del discurso son unidades invariables, no ejercen una función sintáctica en el marco de la predicación oracional – son, pues, elementos marginales – y poseen un cometido coincidente en el discurso: el de guiar, de acuerdo con sus distintas propiedades morfosintácticas, semánticas y pragmáticas, las inferencias que se realizan en la comunicación.“⁴

Jinými slovy jejich definice odráží skutečnost, že markery prošly procesem postupné gramatikalizace, díky níž jsou jednotkami neskloňnými. Dále, že jsou nezávislé na přísudku, a tudíž že jsou ze syntaktického hlediska fakultativním členem a jejich klíčová role ve výpovědi je napomáhat příjemci (posluchači či čtenáři) zprávy vyvozovat závěry z textu.

² Brinton, Laurel J.: *Pragmatic markers in English: grammaticalization and discourse function*, Continuum Intl Pub Group, London 2006, str. 30

³ Martí Sánchez, Manuel; *Construcción e interpretación de discursos y enunciados: Los marcadores*, Edinumen, Madrid 2003, str. 10

⁴ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, str. 4057

Další klíčovou otázkou je, které lexikální jednotky jsou nebo mohou být pragmatickým ukazatelem. Opět panuje nevelká shoda a většina akademiků jednoduše podává výčet jednotlivých reprezentativních markerů, kterými se ve své práci zabývají. Například Schriffrinová se ve studii *Discourse markers* (1987) zaměřila na jedenáct anglických markerů *oh, well, and, but, or, so, because, now, then, y'know* a *I mean*.

Někteří lingvisté, jako například Fraser, se snaží o vymezení termínu za pomoci slovních druhů. Fraser (1988: 26-27) tak například vyřadil citoslovce *oh* nebo pořadící spojku *because*. Martí Sanchéz zařazuje do výčtu lexikálních jednotek, které mohou být pragmatickými ukazateli některé citoslovce, spojky (*pero, que, pues*), podstatná jména (*hombre*), přídavná jména, slovesa, příslovce a ustálená spojení (Martí Sanchéz 2003: 9).

Ukazuje se nicméně, že kategorizovat heterogenní skupinu, jakou pragmatické ukazatele beze sporu představují, za pomoci tradičního rozdělení slov na slovní druhy je nedostačující. Simone Müllerová tvrdí, že pragmatické markery jako celek jsou těžko definovatelné jako nějaký tradiční slovní druh (Müllerová 2005:27), čehož si můžeme všimnout na následujícím příkladu. Když si vezmeme marker *bien*, v tradičním rozdělení slov na slovní druhy bychom ho mohli klasifikovat jako příslovce způsobu. Avšak díky gramatikalizaci, což je proces při kterém se z plnovýznamového slova stává slovo gramatické, přičemž si svůj původní význam může zachovat, modifikovat (*semantic shift*) nebo ztratit (*semantic bleach*), se ze *bien* stal navíc i pragmatický ukazatel. Původní význam slova *bien* se tedy rozšířil, a *bien* plní funkci jak příslovce způsobu tak i ukazatele. Ne všechna příslovce však prošla gramatikalizací, takže vztah slovního druhu příslovce – marker není identický nýbrž inklusivní.

1.3. Funkce markerů

Většina lingvistů se shoduje na tom, že pragmatické markery zjednodušují úkol posluchače, který spočívá v porozumění výpovědi mluvčího. Absence markerů má za následek, že je text vnímán jako ‚nepřirozený‘, ‚neohrabaný‘, ‚nesouvislý‘ a dokonce ‚nesrozumitelný‘ (Brinton 2006: 35).

Naopak Karen Aijmerová definuje funkci diskurzivních markerů následovně: „Diskurzivní ukazatele se zdají být postradatelnými prvky, které fungují jako ukazatele v komunikaci a které zjednodušují interpretaci promluvy na základě různých kontextuálních vodítek“ (Aijmerová 2002:2). Aijmerová tedy definuje diskurzivní markery za zdánlivě postradatelné, a to ze sémantického hlediska, protože jejich doslovný význam není pro porozumění ukazatelů dostatečný. Rozhodující je pro jejich interpretaci kontext. Brinton jde ještě dál a tvrdí, že diskurzivní markery jsou sémanticky prázdné (Brinton 2006 :35).

Brinton (1990: 47)⁵ se pokusil o výčet funkcí markerů následovně:

- zahajují promluvu
- označují hranice promluvy (změnu nebo částečnou změnu tématu)
- uvádějí odpověď nebo reakci
- slouží jako výplň nebo jako oddalovací taktika
- pomáhají mluvčím udržet si slovo
- zprostředkovávají interakci mezi mluvčím a posluchačem
- označují informaci na pozadí nebo v popředí
- mají deiktickou funkci v promluvě (jak anaforickou tak

kataforickou)

1.4. Dosavadní výzkumy ukazatelů

1.4.1. Teorie mluvních aktů

Studium markerů začalo v roce 1975 pokusem popsat je jako modifikátory mluvních aktů (*modifiers of speech act*) nebo adverbialé mluvních aktů (*speech act adverbials*; Anderson 1975). Markery byly také považovány za prostředky označující ilokuční sílu (*illocutionary force indicating devices*).⁶ Na markery se nahlíželo jako

⁵ Přejato z Müllerová, Simone: *Discourse markers in native and non-native English discourse*, John Benjamins, Amsterdam 2005, strana 9; vlastní překlad

⁶ Přejato z Aijmerová, Karin: *English discourse particles*, John Benjamins, Amsterdam 2002, strana 8

prvek, který byl schopný ohraničit platnost tvrzení, a tak zamezit ohrožení Griceových maxim (Grice 1975),⁷ což lze ukázat na následujícím příkladu.

- (1) a. *Angličtina zítra odpadla.*
b. *Pokud vím, tak angličtina zítra odpadla.*

Když porovnáme příklady (1)a a (1)b, zjistíme, že mluvčí použil v příkladu (1)b ukazatel *pokud vím*, aby naznačil, že pravdivost výroku je omezená, a neohrozil maximu kvality, která říká, že mluvčí v zásadě říká pravdu.⁸

Podle Aijmerové (2002:8) byla hlavním nedostatkem teorie mluvních aktů její orientace na jednotlivé promluvy, protože mnohým markerům nemůžeme porozumět aniž bychom studovali promluvy v sekvencích (Aijmer 2002: 8).

Podle Müllerové (2005: 8) V současné době existují dva základní proudy, které nahlíží na diskurzivní markery ze dvou různých pohledů, ale v zásadě přicházejí se stejnými závěry. Jsou to takzvaná Teorie relevance (Relevance theory) a Teorie koherence (Coherence theory).

1.4.2. Teorie relevance

Sperber a Wilson (1986, citováni v Aijmerové 2002:9) staví na Griceově myšlenkách, že se mluvčí orientují podle maxim, ale ve svých závěrech jdou dále. Tvrdí, že mluvčí vynakládají větší kognitivní úsilí, když je relevance informace nižší a naopak. Mluvčí se tedy snaží chovat se podle principu relevance a používat struktury a lexikální jednotky napomáhající příjmu a interpretaci zprávy. Markery snižují kognitivní úsilí v tom smyslu, že omezují počet možných interpretací výpovědi.

Velkým otazníkem pro lingvisty zastávající teorii relevance byla podle Aijmerové (2002:11) otázka, proč, když se ví, že markery usnadňují komunikaci, se nevyskytují na

⁷ Britský filosof Paul Grice navrhl čtyři maximy, kterými se řídí účastníci efektivní komunikace. Tyto maximy jsou založené na principu spolupráce (*cooperative principle*). Grice rozlišoval mezi maximou kvantity, kvality, relevance a způsobu. Jinými slovy, účastníci interakce by měli v zájmu efektivního předávání si informací říkat pravdu, netvrdit to, o čem nemají důkazy, sdělit přiměřené množství informací, mluvit věcně, jasně, jednoznačně, stručně a uspořádaně.

⁸ Markerům, které slouží jako strategie pro neohrožování Griceových principů se dále zabývali Brown a Levinson.

všech možných místech, kde by napomáhaly porozumění. Navíc tato teorie nevysvětluje, proč se mluvčí rozhodl pro jeden marker a ne pro jiný.

1.4.3. Teorie koherence

Podle Müllerové (2005: 8) tato teorie tvrdí, že mluvčí používají markery, když cítí potřebu naznačit, jak spolu věci souvisí a zapadají do sebe, což je často dle Schriffrinové (1987:21) intuitivní pocit. Schriffrinová dále soudí, že markery navádí posluchače během procesu interpretace, protože podle Schriffrinové (1987:318) „markery vybírají významový vztah ze všech možných významů, které poskytuje obsah rozhovoru, a tento vztah zobrazují.“ Což je závěr velmi podobný závěru Teorie relevance.

1.4.4. Přínos španělsky píšících autorů ke studiu pragmatických ukazatelů

Dle Müllerové (2005:3) byla analýza pragmatických markerů zahájena v roce 1973, kdy se objevila práce Lakoffové nazvaná *Questionable answers and answerable questions*, podávající systematický popis částic *why* a *well*. Od publikace této studie byly napsány desítky a možná i stovky prací na toto téma. Každá z těchto prací měla svůj specifický úkol, ale obecně se dá říct, že studie sledovaly tři následující centrální témata. Jsou jimi ukazatele napříč kontexty, napříč jazyky a v průběhu času.

Většina prací zkoumající pragmatické ukazatele byla zaměřená na anglický jazyk, nicméně španělsky píšící lingvisté nezůstávají pozadu. Pomineme-li nesystematické studie zabývající se částicemi (*partículas*), které se objevovaly už od dob publikace slavné Nebrijovy Mluvnice kastilštině (*Gramática castellana*) v roce 1492, od druhé poloviny 20.století, kdy začíná rozkvět analýzy diskurzu, narazíme na celou řadu autorů zabývajících se španělskými pragmatickými ukazateli. Jsou to například Gili Gaya (1943, citován v Martín Zorraquinová, Portolés Lázaro:1999) a Alcina a Blecua (1975, citování v Martín Zorraquinová, Portolés Lázaro:1999), kteří jako první španělští moderní gramatikové píšou o tzv. *enlaces extraoracionales* v 70. letech 20. století. Dle Zorraquinové a Portolése (1999:4056) však vydal první ucelenou studii věnovanou ukazatelům Fuentes Rodríguez v roce 1987.

Ze současných autorů můžeme jmenovat především již výše zmíněné dva lingvisty: Maríi Antonii Martín Zorraquinovou, narozenou v roce 1948 a působící na

Univerzitě v Zaragoze, a José Portolése Lázara, vyučujícího na Universidad Autónoma de Madrid. Zorraquinová a Portolés napsali společně kapitolu 63 nazvanou *Los marcadores del discurso*, která se objevila v titulu *Gramática descriptiva del español*, která představuje podle Veigové (2003:56) zásadní zlom ve výzkumu ukazatelů. Díky tomuto příspěvku si ukazatele poprvé vydobily své místo ve španělské gramatice, která je do té doby chápala jako okrajovou záležitost. Kromě toho nabízí ucelený systém, který by mohl pomoci sjednotit nejednotnou terminologii. Tuto skutečnost komentuje Veigová (2005:56) následovně: „...consideramos que puede ayudar a poner algo de orden dentro de la maraña terminológica existente, porque inevitablemente será un punto de referencia fundamental para el que se inicie en el estudio de esta materia.“

Co se týče prací orientovaných na latinskoamerickou španělštinu, můžeme zmínit Catherine E. Trevisovou, která v roce 2005 publikovala monografii o funkcích markerů *bueno, o sea, entonces, pues* v kolombijské španělštině.

1.5. Přínos studia ukazatelů pro jazykovou praxi

Popis markerů je pozitivním přínosem pro lexikografii a výuku jazyků. Rodilí mluvčí používají markery s velkou přesností jako ukazatelů v interakci. Jejich nepřesné nebo špatné použití může mít za následek nedorozumění (Aijmerová 2002: 3).

Znalost a schopnost použít diskurzivní markery je také součástí komunikativní kompetence (Hymes, 1972)⁹, která je součástí teorie etnografie komunikace. Komunikativní kompetence je znalost, která umožňuje efektivně používat jazyk pro komunikaci. V modernějším pojetí Canaleho a Swainové (1980, citováni v Müllerové 2005:18) se skládá ze čtyř základních kompetencí: gramatická kompetence (zvládnutí znalosti kódu), sociolingvistická (schopnost užít jazyk vhodně), diskurzivní (schopnost produkovat koherentní a kohezivní texty) a strategická kompetence (schopnost umět si poradit, když při komunikaci mluvčí selže, znalost efektivně komunikovat).

Efektivní komunikace zahrnuje i znalost vhodného používání ukazatelů. Když pomineme ovládnutí gramatické kompetence, která je základním předpokladem pro jakoukoliv komunikaci, stupeň zvládnutí ostatních kompetencí se projevuje podle Müllerové (2005:18) i správným užíváním markerů.

⁹ Přejato z Paltridge, Brian: *Discourse analysis: an introduction*, Continuum Intl Pub Group, London 2006

1.6. Vlastnosti pragmatických ukazatelů

Jak již bylo naznačeno, markery tvoří velmi nesourodý celek, a tak definovat obecně jejich vlastnosti není jednoduchý úkol. Dále uvádím tři popisy vlastností od tří autorů.

Simone Müller (2005:27) shrnuje vlastnosti markerů následovně:

- jsou syntakticky fakultativní (nepovinné)
- mohou se vyskytnout na začátku, uprostřed nebo na konci jednotky promluvy nebo vytvořit jednotku promluvy samy o sobě
- mají malý nebo žádný sémantický význam
- jsou multifunkční
- vyskytují se spíše v mluveném projevu než v psaném

Gili Gaya (2000) ve své gramatice zmiňuje následující vlastnosti pragmatických ukazatelů:

- vztah k pojmům bez přímé závislosti na predikátu
- nesklonnost
- příslušnost k heterogenní kategorii
- volné postavení ve větě u většiny ukazatelů
- významová zvláštnost: pomáhají udržovat text koherentní a mají několik významů
 - patří do různých jazykových registrů – některé ukazatele jsou typické pro mluvený projev a jiné pro projev psaný
 - tvoří tzv. *muletillas* neboli pomocná slova či větnou výplň v hovorové řeči

Jinými slovy, oba autoři zdůrazňují, že pragmatické markery nejsou povinnou součástí promluvy. Tato skutečnost souvisí s tím, že nejsou komplementem predikátu, z čehož rovněž vyplývá relativní volnost jejich umístění, jak uvidíme níže.

Nejsystematičtější popis pragmatických ukazatelů ve španělštině byl publikován, jak již bylo předesláno, v obsáhlém gramatickém díle *Gramática descriptiva de la lengua española* od kolektivu autorů vedených Bosquem a Demontovou v roce 1999. Autory oddílu věnovaného ukazatelům jsou Martín Zorraquinová a Portolés Lázaro. Vzhledem k tomu, že jejich zpracování problematiky je obecně považováno za nejsystematičtější, shrnu zde nejdůležitější rysy markerů na základě jejich příspěvku do výše zmíněné publikace.

1.6.1. Gramatikalizace ukazatelů

Gramatikalizace znamená, že markery nepodléhají flexi. Z tohoto důvodu není možné vytvořit například tvar markeru *por consiguiente* v množném čísle **por consiguientes*. Tato vlastnost je odlišuje od adverbialíí jako je například *por este motivo*, poněvadž tato vazba se dá modifikovat za pomoci přípon a přívlastků. (*por estos motivos*, *por estos pequeños motivos*¹⁰).

1.6.2. Pozice ukazatele ve větě

Pozice markerů je relativně volná, jak si můžeme všimnout na následujícím příkladu (2), který jsem si vypůjčila z již výše citované gramatiky.

- (2) a. Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. *En cambio*, los de adobe resultan más oportunos para los cálidos.
- b. Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. Los de adobe, *en cambio*, resultan más oportunos para los cálidos.
- c. Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. Los de adobe resultan, *en cambio*, más oportunos para los cálidos.
- d. Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. Los de adobe resultan más oportunos para los cálidos, *en cambio*.¹¹

¹⁰ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4060

¹¹ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4063

Nicméně není možné vložit ukazatel mezi slova tvořící syntagma. Tato pozice je vždy považována za chybnou, jak si můžeme všimnout na příkladu (3).

- (3) a. * Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. Los, *en cambio*, de adobe resultan más oportunos para los cálidos.
- b. * Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos. Los de adobe resultan más, *en cambio*, oportunos para los cálidos.
- c. * Los tejados de pizarra son especialmente adecuados para los climas lluviosos.
- d. *Los de adobe resultan más oportunos para, *en cambio*, los cálidos.¹²

1.6.3. Ukazatele a intonace

Pragmatické ukazatele se v mluvené řeči nachází oddělené od zbytku promluvy pauzou. Pokud mluvčí dbá na pečlivou výslovnost, nachází se pauza nejen před markerem, nýbrž občas i za ním. Díky této změně v intonaci je možné od sebe rozeznat například příslovce *bien* v příkladu (4)a, ukazatel *bien*, jak ilustruje příklad (4)b, a rematizovanou strukturu s příslovcem *bien* na začátku věty (majuskule označují intonační důraz) v příkladu (4)c.

- (4) a. Haré *bien* el trabajo.
- b. *Bien*, haré el trabajo.¹³
- c. BIEN haré el trabajo.

Přísluvečné určení *bien* neplní funkci markeru, protože není odděleno pauzou, pokud by byla věta vyslovena. V psané podobě se změna v intonaci zaznamenává zejména čárkou, ovšem je možné použít i jiné interpunkční znaky, například dvojtečku.

¹² Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4063

¹³ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4064

Nicméně není neobvyklým jevem, že ukazatel v psané podobě není nijak oddělen pravopisnými znaménky.¹⁴

1.6.4. Modifikátory a komplementy ukazatelů

Ukazatele na rozdíl od příslovcí, která plní roli příslovečných určení ve větě, nemohou být modifikovány komplementy ani modifikátory. Tuto skutečnost dokládají následující příklady (5) a (6) s příslovcem *lejos* a ukazatelem *en todo caso*.

- (5) a. *Vive lejos.*
b. *Vive lejos de aquí.*
c. *Vive muy lejos de aquí.*¹⁵
- (6) a. *En todo caso, vive lejos de aquí.*
b. **En todo caso de esos, vive lejos.*
c. **Muy en todo caso, vive lejos.*¹⁶

Nicméně, jak poukazují zmínění autoři, existují výjimky z výše uvedeného pravidla. Ukazatele *además*, *encima* y *aparte* lze rozvíjet pomocí předložky *de* a příslušného komplementu. Jejich význam zůstane zachován, avšak ztratí svojí schopnost spojovat dva členy výpovědi, protože se jeden z nich stává komplementem ukazatele. Popsané změny si můžeme všimnout na příkladu (7)a a (7)b.

- (7) a. *Es muy simpático, además, cocina muy bien.*
b. *Además de ser muy simpático, cocina muy bien.*¹⁷

¹⁴Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4065

¹⁵ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4066

¹⁶ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4066

1.6.5. Souřadnost

Ukazatele není možné spojovat pomocí souřadících spojek (například *bueno y por tanto*). Pokud se ale ukazatele nachází oddělené čárkou a vztahují se k jednomu syntagmatu, je možné souřadící spojku použít, jak ilustruje příklad (8). Tuto schopnost mají ovšem pouze příslovečné ukazatele (*sin embargo, no obstante* apod.), nikoliv citoslovce (*hombre, tía* atd.).

- (8) La cultura es, *además, y sobre todo*, actualidad. ¹⁸

1.6.6. Negace

Ukazatele nelze dát do záporu, jak ilustrují následující příklady (9)a – (9)b.

- (9) a. No vino, *pues, Juan* a la fiesta, sino Antonio.
b. No *vino, pues, Juan a la fiesta*, sino que se quedó en casa.
c. No *vino, pues*, Juan a la fiesta, sino que ya estaba.
d. No vino, *pues, Juan a la fiesta*, sino a la cena después.
e. *No vino, *pues*, Juan a la fiesta, sino por tanto. ¹⁹

1.6.7. Ohnisko výpovědi

Pokud se nachází ukazatel ve větě, má syntaktický vztah k celé větě jako takové a modifikuje její význam. Což znamená, že je na slovese ukazatel nezávislý. Tuto nezávislost dokumentují následující příklady.

- (10) a, Antonio renunciaría al premio por una razón de peso, pero, *por este motivo*, no.

¹⁷ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4066

¹⁸ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4066

¹⁹ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4067

b, *Antonio renunciaría al premio por una razón de peso, pero, *por consiguiente*, no.²⁰

V prvním případě (příklad (10)a), je elize možná, protože předložková větná vazba *por este motivo* je závislá na slovese, jehož význam omezuje. Celá věta by mohla znít takto:

(11) Antonio renunciaría al premio por una razón de peso, pero no lo reanunciaría por este motivo.

Příklad (10)b je označený hvězdičkou, jelikož nedává smysl. Ukazatel *por consiguiente* modifikuje význam věty jako celku, ale protože nevyplývá z podstaty slovesa, neplní funkci větného členu závislého na predikátu, tak jako v předchozím případě *por este motivo*. Pokud bychom ukazatel z věty odstranili úplně, neboť je členem fakultativním, získali bychom agramatickou větu:

(12) *Antonio renunciaría al premio por una razón de peso, pero, no.

1.6.8. Vytýkácí konstrukce

Ukazatel není možné zdůraznit za pomoci vytýkácí konstrukce. Důvodem je opět skutečnost, že ukazatele nejsou začleněny do věty, jak ilustruje příklad (13).

(13) a, Fue *por este motivo* por el que Antonio reanunció al premio.
b, *Fue *por consiguiente* por lo que Antonio reanunció al premio.²¹

²⁰ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4067

²¹ Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4067

1.6.9. Autonomie ukazatelů

Na rozdíl od spojek, které nejsou schopné vytvořit jednoslovnou větu, se některé ukazatele chovají značně autonomně. Jsou to především ukazatele, které Zorraquinová a Portolés nazývají *marcadores conversacionales* (*bien, bueno, hombre* apod.). Tyto markery disponují velkou samostatností a často tvoří repliku samy o sobě.

(14) A: Vale. / Me alegro.

S: *Bueno*.

A: Hala. / Hasta otro rato.

S: Adiós.

A: Adiós.²²

1.7. Klasifikace ukazatelů podle Zorraquinové a Portolése

V této diplomové práci se budu řídit klasifikací dvou výše zmíněných autorů, jelikož jejich přístup k problematice ukazatelů považuji za nejsystematičtější a nejprůhlednější. Kromě této klasifikace existují samozřejmě i jiné, například klasifikace podle Casada Velarde (1995), Martín Zorraquinové (1988) a Josého Portolése (1998), tak jak je uvádí ve svých monografiích, na jejichž díla zde pouze odkazuji, nicméně s těmito klasifikacemi nepracuji.

Zorraquinová a Portolés (1999) vychází ve své klasifikaci z diskurzivních funkcí, které dané částice plní v promluvě. Tyto funkce jsou z velké části ovlivněny významem ukazatele. Ale spíše než klást rovnítko mezi diskurzivní funkcí a významem ukazatele, jde autorům především o roli, kterou ukazatel hraje v komunikaci:

“Pero más que un ajuste estricto entre “propiedades semánticas” y “funciones discursivas”, hemos privilegiado el papel que los marcadores cumplen en la comunicación, para ofrecer al lector un cuadro claro y representativo de dichas partículas discursivas en español.”²³

²²Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, strana 4068

Zorraquinová a Portolés rozlišují celkem pět velkých skupin pragmatických ukazatelů.

1. ukazatele strukturující informaci (*estructuradores de la información*)
2. konektory (*conectores*)
3. reformulační ukazatele (*reformuladores*)
4. argumentativní operátory (*operadores argumentativos*)
5. konverzační ukazatele (*marcadores conversacionales*)

Nyní podrobněji popíši jednotlivé skupiny, jejich podskupiny a vyjmenuji konkrétní ukazatele, které do výše zmíněných skupin autoři zařadili.

1.7.1 Ukazatele strukturující informace (Estructuradores de la información)

Tyto ukazatele slouží především ke snadnější orientaci v textu, jelikož strukturují informace v něm obsažené. Dělí se na tři podskupiny podle toho, jaký je vztah mezi jednotlivými informacemi, které propojují.

- Ukazatele komentující (*comentadores*) – tyto ukazatele uvozují nový předmět hovoru a připravují posluchači či čtenáře na tuto změnu. Nejčastějším ukazatelem tohoto typu je *pues*, které se vyskuteje především v mluveném projevu. Méně časté a typičtější pro psanou formu jazyka jsou částice *así las cosas* y *dicho eso*.

- Ukazatele určující pořadí (*ordenadores*) – tato podskupina má dva hlavní úkoly v textu. Za prvé, označují pořadí, ve kterém se informace vyskuteje a za druhé, prezentují text jako celek, který je složený z jednotlivých částí, sekvencí, uvozených ukazateli. Ordenadores se vyskutejí hlavně v psaném projevu a dělí se dále na:

- a) Otevírající ukazatele (*marcadores de apertura*), které slouží k zahájení promluvy, a jsou to *en primer lugar*,

²³ MARTÍN ZORRAQUINO, M. A., PORTOLÉS LÁZARO, J.(1999): “Los marcadores del discurso”, En: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, Str.4080

primeramente, por una parte, por un lado, de una parte, de un lado atd.

b) Ukazatele pokračující (*marcadores de continuidad*), které označují prvky promluvy, které následují po úvodní informaci: *en segundo/tercer/.../lugar, por otra (parte), por otro (lado), por su parte, de otra (parte), de otro (lado), asimismo, igualmente, de igual forma/modo/manera, luego, después*, atd.

c) Ukazatele uzavírající (*marcadores de cierre*). Označují konec promluvy: *por último, en último lugar, en último término, en fin, por fin, finalmente*, apod.

- Digresivní ukazatele (*digresores*) – tento typ ukazatelů uvozuje vedlejší téma ve vztahu k tématu, které promluvě dominuje. Ačkoliv se jedná o téma vedlejší, informace v něm obsažená je, obecně vzato, relevantní a nějakým způsobem se vztahuje k centrálnímu tématu. Nicméně nemusí to být pravidlem, protože se mluvčí může za pomoci těchto ukazatelů od předmětu hovoru odbočit a převést řeč na jiné téma. Mezi digresory patří: *por cierto, a propósito, a todo esto, dicho sea de paso/dicho sea, entre paréntesis, otra cosa*.

1.7.2. Konektory (*Conectores*)

Hlavním úkolem konektorů je spojovat vždy jednu část promluvy s částí přechozí z hlediska sémantického a pragmatického. Ve shodě s významem se rozlišují tři druhy konektorů:

- Aditivní konektory (*conectores aditivos*) – spojují dvě části promluvy způsobem, který usnadňuje vyvození závěru z promluvy jako celku. Obě části promluvy mají stejnou argumentační orientaci. Patří mezi ně *incluso, inclusive, es más, además, encima, aparte* a *por añadidura*.

- Konsektivní konektory (*conectores consecutivos*) – uvádí takové části promluvy, které se jeví jako důsledek vyplývající z předchozích částí diskurzu. V této podkategorii se nacházejí ukazatele *pues, así pues, por tanto, por consiguiente, por ende, de ahí, en consecuencia, de resultas, así a entonces*.

- Kontraargumentativní konektory (*conectores contraargumentativos*) – tyto ukazatele spojují dva části promluvy tak, že druhá část vyvrací nebo alespoň oslabuje závěr, který by si příjemce mohl vyvodit z první části. V této podskupině si můžeme všimnout rozdílů ve významu jednotlivých ukazatelů. *En cambio, por el contrario* a *por contra* uvozují protiklady nebo námitky, zatímco *antes bien* slouží k vysvětlení téhož předmětu hovoru v obou částech promluvy. Ukazatele *sin embargo, no obstante, con todo, empero, ahora bien* a *ahora* uvozují opačné a nečekané závěry a *eso sí* oslabuje sílu předchozí výpovědi.

1.7.3. Reformulační ukazatele (*Reformuladores*)

Tyto ukazatele uvozují tu část promluvy, která vyjadřuje původní myšlenku jinými slovy. Mluvčí je toho názoru, že jeho myšlenka nedostatečně vyjadřuje původně zamýšlený komunikační záměr, a z toho důvodu se rozhodne použít reformulační ukazatel, kterým by stejný nebo podobný obsah vyjádřil výstižněji.

Dle rozdílů ve významu se rozlišují čtyři skupiny:

- Explikativní reformulační ukazatele (*reformuladores explicativos*) – uvozují tu část promluvy, ve které se mluvčí snaží lépe formulovat či vysvětlit předchozí myšlenku, která se mu zdá špatně srozumitelná. Nejčastější ukazatel tohoto typu je *o sea*, dále *esto es, es decir* a *a saber*.

- Rektifikační reformulační ukazatele (*reformuladores rectificativos*) – nahrazují předchozí část promluvy, kterou mluvčí vnímá jako chybně formulovanou, a snaží se jí opravit nebo alespoň vylepšit. V této podskupině se nachází ukazatele *mejor dicho, más bien, a digo*.

- Distanční reformulační ukazatele (*reformuladores de distanciamiento*) – za pomoci těchto ukazatelů mluvčí nechce přeformulovat předchozí myšlenku, nýbrž jí označit za nepatřičnou. Ta část promluvy, která

začíná některým z těchto ukazatelů podmiňuje jakým směrem se bude promluva ubírat. Do této skupiny řadíme *en cualquier caso, en todo caso, de todos modos* a jemu podobné (*de todas formas, de todas maneras, de cualquier modo, de cualquier forma, de cualquier manera*)

- Rekapitulativní reformulační ukazatele (*reformuladores recapitulativos*) – jejich úkolem je shrnout předchozí části promluvy. Mezi ukazatele s touto schopností řadíme: *en suma, en conclusión, en resumen, en síntesis, en resumidas cuentas, a fin de cuentas, en definitiva, en fin y total, al fin a al cabo, después de todo*.

1.7.4. Argumentativní operátory (*Operadores argumentativos*)

Svým významem umožňují tyto ukazatele vyvodit závěr ze části výpovědi, který uvozují, aniž by tuto část spojovaly se zbytkem promluvy. Tato vlastnost je odlišuje od konektorů, ukazatelů strukturujících informaci a reformulátorů, které vždy spojují minimálně dva členy výpovědi.

Z hlediska významu se dělí na dvě skupiny:

- Operátory argumentativního posílení (*operadores de refuerzo argumentativo*) – jejich význam spočívá ve vyzdvihnutí jednoho z argumentů vůči ostatním. Jedná se o ukazatele *en realidad, en el fondo* a *de hecho*,

- Konkretizační operátory (*operadores de concreción*) – hlavní funkce těchto ukazatelů je dávat příklady a konkretizovat. Do této podskupiny se řadí *por ejemplo, en concreto* a *en particular*.

1.7.5. Konverzační ukazatele (*Marcadores conversacionales*)

Konverzace tvoří jednu ze specifických forem komunikace, která předurčuje výskyt některých ukazatelů. Konverzační ukazatele se rozdělují na čtyři skupiny na základě diskurzivních funkcí, které plní :

- a) Ukazatele epistemické modality (*marcadores de modalidad epistémica*) – tyto ukazatele se používají především v kladných a záporných oznamovacích větách. Marker tohoto typu funguje ve větě jako ujištění. Ukazatele, které vyjadřují epistemickou modalitu, se dále dělí na dva typy:

- ty, které označují zřejmé, očividné záležitosti: *en efecto, efectivamente, desde luego, por supuesto, naturalmente, claro, sin duda*
- ty, které spravují příjemce o původu informace, kterou uvádějí. Výpověď mluvčího může představovat například jeho vlastní názor, názor ostatních nebo informaci, kterou někde zaslechl, což se promítá i do volby ukazatelů. Do této skupiny řadíme ukazatel *por lo visto*.

b) Ukazatele deontické modality (*marcadores de modalidad deóntica*) – tato skupina ukazatelů odráží postoje mluvčího, které mají co do činění s jeho vůlí nebo pocity. Tyto markery naznačují, zda mluvčí přijímá, připouští apod. to, co naznačuje jeho část jeho promluvy. Jedná se tedy o částice, díky kterým můžeme rozpoznat způsob, jakým mluvčí interpretuje výpověď. Ve španělštině bychom našli pouze dva ukazatele tohoto typu a to *bueno* a *bien*.

c) Ukazatele emfatické funkce (*enfocadores de alteridad*) – do této skupiny se zahrnují ukazatele typu *hombre, bueno, vamos, mira, oye* apod. Jejich společným znakem je, že jsou zacílené na posluchače (*oye, mira*) nebo na mluvčího a posluchače zároveň (*vamos*). Jedná se především o citoslovce. Slouží nejen k vyjádření postoje mluvčího k výpovědi, ale hlavně k naznačení vztahu mezi mluvčím a posluchačem. Často dochází k jejich zdvojení a to zvláště při neformálním rozhovoru (*hombre, hombre; oye, oye; etc.*)

d) metadiskurzivní konverzační ukazatele (*metadiscursivos conversacionales*) – tyto ukazatele používají mluvčí k vystavění hovoru. Ztělesňují úsilí, které mluvčí vynakládá, aby vyjádřil a uspořádal svou výpověď. Metadiskurzivní konverzační ukazatele tvoří autonomní výpovědi, které jsou oddělené výraznými pauzami. Jejich hlavní funkcí je udržovat kontakt mezi mluvčím a posluchačem. Do této skupiny ukazatelů se řadí ukazatele, kterými posluchač vyjadřuje přijetí zprávy: *ya, sí*. Stejnou funkci mají i univerzální ukazatele *bueno* a *bien*, které jsme již zmínili výše ve skupině ukazatelů deontické modality. Dále k nim řadíme citoslovce *eh* a zájmeno *este*.

Výše popsanou klasifikace přehledně shrnuje následující tabulka:

ESTRUCTURADORES DE LA INFORMACIÓN	COMENTADORES	pues, pues bien, así las cosas, dicho eso, atd.
	ORDENADORES	en primer lugar/en segundo lugar; por una parte/por otra parte; de un lado/de otro lado, atd.
	DIGRESORES	por cierto, a todo esto, a propósito, atd.
CONECTORES	CONECTORES ADITIVOS	además, encima, aparte, incluso, atd.
	CONECTORES CONSECUTIVOS	por tanto, por consiguiente, por ende, en consecuencia, de ahí, entonces, pues, así, así pues, atd.
	CONECTORES CONTRAARGUMENTATIVOS	en cambio, por el contrario, por contra, antes bien, sin embargo, no obstante, con todo, atd.
REFORMULADORES	REFORMULADORES EXPLICATIVOS	o sea, es decir, esto es, a saber, atd.
	REFORMULADORES DE RECTIFICACIÓN	mejor dicho, mejor aún, más bien, atd.
	REFORMULADORES DE DISTANCIAMIENTO	en cualquier caso, en todo caso, de todos modos, atd.
	REFORMULADORES RECAPITULATIVOS	en suma, en conclusión, en definitiva, en fin, al fin y al cabo, atd.

OPERADORES ARGUMENTATIVOS	OPERADORES DE REFUERZO ARGUMENTATIVO	en realidad, en el fondo, de hecho, atd.
	OPERADORES DE CONCRECIÓN	por ejemplo, en particular, atd.
MARCADORES CONVERSACIONALES	DE MODALIDAD EPISTÉMICA	claro, desde luego, por lo visto, atd.
	DE MODALIDAD DEÓNTICA	bueno, vale, bien, atd.
	ENFOCADORES DE LA ALTERIDAD	hombre, mira, oye, atd.
	METADISCURSIVOS CONVERSACIONALES	bueno, eh, este, atd.

II. TEORETICKÁ VÝCHODISKA – HOVOROVÝ JAZYK

2. Hovorová španělština

V tomto oddíle se stručně zmíním o jazykových varietách, hovorovém jazyku a jeho charakteristice na fonetické, morfologické a lexikální úrovni.

Jak již bylo výše zmíněno, zájem o mluvený projev a o hovorovou podobu jazyka, tak jak se vyskytuje v mluveném projevu, narůstá od šedesátých let. Německý lingvista Helbig (1991) dokonce hovoří o změně paradigmatu v lingvistice. Obecně lze konstatovat, že do zrodu pragmatiky zůstává mluvený projev a hovorový jazyk stranou zájmu lingvistů.

2.1. Jazykové variety (*Variedades del lenguaje*)

Jazyk může být zkoumán z různých úhlů pohledu. Je všeobecně známo, že se jazyk se mění v průběhu času (tzv. diachronní pohled na jazyk), a že je odlišný na různých místech v téže zemi či v různých zemích, kde se jím hovoří. Jinak mluví odlišné sociální skupiny a jiný druh jazyka si vyžádá určitý kontext. Moderní lingvisté z tohoto důvodu mluví o tzv. jazykových varietách – varietě diachronní, diatopické, diastratické, diafazické, atd.

Poslední z uvedených variet, varieta diafazická, je výsledkem výzkumu lingvistické disciplíny zvané pragmatika, která zkoumá jazyk v kontextu. Kontext má zásadní význam na volbu jazykových prostředků. Briz (2005:15) dodává: „...los registros vienen determinados por la situación de uso, por el contexto comunicativo.“ Jinými slovy, jinak mluví student s profesorem během semináře a jinak hovoří s kamarády na kolejích. Výsledkem těchto rozdílů ve volbě jazykových prostředků jsou jazykové registry (ve španělštině *registros*). Pokud mluvčí zvolí registr neodpovídající kontextu, může čelit trapné situaci a nepochopení zprávy ze strany posluchače.

Briz (2005: 16) rozlišuje dva základní typy registrů, a to registr formální (*registro formal*) a neformální hovorový (*registro informal-coloquial*). Tyto registry představují pomyslné extrémy jazyka, přičemž hranice obou nejsou přesně vymezené. Je tedy těžké s jistotou říci, co je ještě neformální projev a co již formální. Není neobvyklé, že

v běžném hovoru mluvčí mezi registry přepíná úměrně situaci. Jiný registr si vyžádá nezávazná konverzace o sportu a jiný například rozhovor o nedávném úmrtí souseda.

Bylo by zavádějící tvrdit, že mluvená forma jazyka podmiňuje volbu neformálního registru a psaná forma jazyka vyžaduje formální registr. Briz (2005:18) uvádí, že například spisovatelé nebo novináři často využívají prvků neformálního projevu za účelem obohacení dialogů či článků expresivními výrazy. Avšak jak v zápětí dodává: „...en escritura siempre existe un grado mayor de formalidad.“ Jak z povahy psaného textu vyplývá, je nutně formálnějšího rázu než mluvený projev, protože mu nelze upřít jistou míru plánování a méně spontánnosti.

Nicméně většina studií neformálního registru nečerpá z textu psaného, nýbrž z hovorové konverzace (*conversación coloquial*), která je prototypickým projevem mluveného diskurzu. Tato konverzace musí podle Brize (2005:32) charakterizovat následující znaky:

- rozhovor tváří v tvář
- bezprostřednost – rozhovor teď a tady
- předem neurčená výměna replik
- spolupráce ve vztahu k téma a vstupům účastníků rozhovoru

2.2. Hovorový jazyk (*Registro coloquial*)

Jak již bylo výše uvedeno, hovorový jazyk se začal těšit zájmu lingvistů docela nedávno. Jistě není bez zajímavosti, že průkopníkem výzkumu v této oblasti ve španělském jazyce se stal německý lingvista Werner Beinhauer, který vydal první publikaci o hovorové španělštině již v roce 1930. Jeho práce byla původně myšlena jako příručka pro německé studenty, kteří byli vybaveni dobrou znalostí spisovného jazyka, avšak v každodenní běžné konverzaci selhávali.

Tento lingvista definoval hovorový jazyk následujícím způsobem (Beinhauer, 1991: citován v Briz 2005: 26):

„El habla tal como brota, natural y espontáneamente en la conversación diaria, a diferencia de las manifestaciones lingüísticas conscientemente formuladas, y por tanto más cerebrales, de oradores, predicadores, abogados, conferenciantes, etc., o las artísticamente moldeadas y engalanadas de escritores, periodistas o poetas.“

Odlišnou definici nabízí lingvista Lorenzo (1966, citován v Cascón Martín 2006:2), pro kterého pojem hovorový jazyk znamená:

„El español coloquial es el conjunto de usos lingüísticos registrables entre dos o más hispanohablantes, conscientes de la competencia de su interlocutor o interlocutores, en una situación normal de la vida cotidiana, con utilización de los recursos paralingüísticos y extralingüísticos aceptados y entendidos, pero no necesariamente compartidos por la comunidad en que se producen.“

Když porovnáme obě definice, zjistíme, že Beinhauer zdůrazňuje přirozenost a spontánnost jako základní charakteristické znaky hovorového jazyka v protikladu s předem promyšlenou strukturou textu jak mluveného tak psaného. Oba autoři vidí jako podstatný rys hovorového jazyka jeho užívání v každodenních běžných situacích. Lorenzo ve své definici navíc zdůrazňuje použití nonverbálních jazykových prostředků.

Briz (2005: 31) k těmto znakům přidává další rysy a to:

- absence plánování – mluvčí projev dopředu neplánuje
- účelem je navázání a udržování mezilidských vztahů – komunikace slouží jako prostředek socializace
- neformální tón

2.3. Popis jednotlivých úrovní hovorového jazyka

V následujících odstavcích se zaměříme na stručný popis hovorového jazyka na úrovni fonetické, morfosyntaktické a lexikálně sémantické. Účelem tohoto popisu je postihnout rysy, které se v hovorové řeči opakují, a proto je můžeme považovat za charakteristické projevy hovorového jazyka. Tento popis vychází především z Brizova popisu, jak jej prezentuje ve své práci *El español coloquial: Situación y uso* (2005), jelikož jej považují za nejsystematičtější.

2.3.1. Fonetická stránka hovorového jazyka

Intonace - intonace hraje klíčovou roli při organizaci a uspořádání promluvy a napomáhá kohezi textu. Díky častému opakování slov a reformulaci myšlenek by projev

mohl posluchači působit obtíže při porozumění, kdyby intonace mluvčího byla monotónní. Hidalgo (1997: citován v Briz 2005:47) vidí smysl intonace jako prostředku pro ohraničení jednotlivých částí promluvy a vyhnutí se dvojznačností: „No en vano, la entonación presenta entre sus funciones la denominada función demarcativa, a partir de la cual se establecen fronteras y se manifiesta su capacidad desambiguadora.“ Kromě této organizační funkce má intonace zřejmý význam při vyjadřování postoje a pocitů mluvčího.

Prodlužování slabik – tento jev nastává za prvé při nedostatku schopnosti formulovat myšlenku (mluvčí tak získává čas pro přemýšlení), a za druhé slouží ke zdůraznění řečeného, jak ukazuje následující příklad:

- (15) A: ¿qué tal los nuevos planes de estudio?
B: bueno / no están mal²⁴

Kolísání hlásek, ztráta hlásek, přidávání hlásek - nedbalá výslovnost s sebou nese časté vypuštění hlásek, nepřesnou artikulaci a výskyt hlásek na pozicích, kde se při pečlivé výslovnosti nevyskytují. Totoho jevu si můžeme všimnout na příkladu:

- (16) a(d)emás eh que quiero
(l)os dientes²⁵

Kontrastivní výslovnost – důrazná výslovnost, která se liší od bezpříznakové neutrální výslovnosti, slouží jako důležitá část výpovědi, která přináší posluchači dodatečnou informaci o postoji mluvčího k tomu, o čem se vyjadřuje.

2.3.2. Morfosyntaktická stránka hovorového jazyka

Pragmatické ukazatele – rozvolněná syntax hovorového jazyka ohrožuje kohezi a následně i srozumitelnost textu. Z tohoto důvodu mluvčí využívají pragmatických ukazatelů, aby text nepostrádal na koherenci. Briz (2005: 53) dále zdůrazňuje, že slouží ke snadnější výstavbě projevu: „No en vano son verdaderos asideros a los que se agarra

²⁴ Briz, Antonio: El español coloquial, Arco Libros, Madrid 2005, str. 49

²⁵ Briz, Antonio, op.citace, str. 48

el hablante para ir hilvanando un discurso que se produce cara a cara, es inmediato y actual, rápido y se ha de planificar sobre la marcha.“

Intenzifikátory – tímto pojmem se míní způsoby, kterými je možné naznačit více, než to co mluvčí doopravdy říká. Touto pragmatickou funkcí jsou obdařeny různé jazykové a mimojazykové prostředky na úrovni morfologické (*cuerpazo, requetegilipollas, superbién*), syntaktické (*Está que se sube por las paredes, que muerde, que trina, que no veas.*) sémantické (zdvojení výrazu: *es tarde tarde*; metafora: *Vaya una empanada mental que tiene.*), fonetické (např. příznaková výslovnost: *es LENTO*), dále se pro tento účel používají frazeologismy (*Estar para parar un tren.*)

Prostředky pro zmírnění síly výpovědi: možnosti dosažení tohoto efektu je více. V hovorové řeči se jedná o diminutiva (*morenito, larguita*), kvantifikátory (*es un poco tacaño*), částice (*No te importa que me sienta ¿verdad?*) nebo užitím určitých frází (*¿Me haces el favor de poner el libro allí?*).

Deiktika – Briz (2005:56) soudí, že konverzace je v zásadě egocentrická, tudíž v ní mají své opodstatněné místo zejména dvě deiktika: já (*yo*) a ty (*tú*), které odkazují na mluvčího a posluchače. Mluvčí často hraje hlavní úlohu v konverzaci i na úkor posluchače. Kromě toho může mluvčí odkazovat sám na sebe i pomocí neosobních vazeb prostřednictvím zvrátěného zájmena *se* (*se*) a neurčitých zájmen *jeden* (*uno*), *jedna* (*una*), jak ilustrují následující příklady:

- (17) Se dice que fue el suegro el que no quiso que se casaran.
Uno no sabe que decir en esos casos.²⁶

Vztahy času a vidu – nejčastěji využívaný čas v běžné konverzaci je univerzálně používaný přítomný čas (*el presente*). Tento čas mluvčí používají pro vyjádření toho, co se děje právě v daném momentě, ale i pro minulé (*Se casan en el mes de enero y se divorcian en febrero.*) a budoucí události (*Me caso mañana.*). Svě místo v hovorové španělštině má také imperfektum (*el imperfecto*) používané svérázným způsobem v podmínkových větách:

²⁶ Briz, Antonio: El español coloquial, Arco Libros, Madrid 2005, str. 57

(18) Si tuviera dinero, me compraba una casa.²⁷

2.3.3. Lexikálně sémantická stránka hovorového jazyka

Po lexikální stránce nebývá hovorová španělština nijak bohatá. Briz (2005: 60) mluví o tzv. lexikální chudosti (*pobreza léxica*), která spočívá v používání omezeného počtu slov, často polysémnních, nebo jejich generického použití ve větě.

Lexikální četnost – v hovorové španělštině se vyskytují podle Beinhauera (citován v Briz 2005: 60) tzv. *verba omnibus* neboli slova s univerzálním použitím Jsou to například slova a sousloví jako *hacer, pegar, cosas, eso, esas cosas* nebo *así*. Dále se vyskytují lexémy, které v sobě oproti neutrálním výrazům obsahují sémém [+intenzita] jako například *horrible, pesadez, montón*. Dále se často vyskytují věty zvolací, řečnické otázky a metafory. Můžeme tedy soudit, že hovorový jazyk ovládá jistá touha mluvčích po expresivním vyjadřování.

Argot – hovorová španělština vyniká schopností asimilovat slova z různých prostředí a jazyků. Z tohoto důvodu není neobvyklé slyšet v běžné konverzaci mluvu náctiletých či některé výrazy delikventů (*enrollarse, cutre, currar, camello* atd.)

²⁷ Briz, Antonio: El español coloquial, Arco Libros, Madrid 2005, str. 59

III. PRAKTICKÁ ČÁST –PRAGMATICKÉ UKAZATELE V HOVOROVÉ ŠPANĚLŠTINĚ

3.1. Stanovení hypotézy

Praktická část této diplomové práce se věnuje ověřování několika hypotéz zaměřených na rozdíly v užívání ukazatelů mezi rodilými a nerodilými mluvčími v běžné každodenní konverzaci. Hypotézy se týkají četnosti ukazatelů, nejčastěji zastoupených ukazatelů a rozdílů v jejich použití mezi rodilými a nerodilými mluvčími.

Na základě vlastního pozorování předběžně soudím, že frekvence užití ukazatelů bude u rodilých mluvčích vyšší nežli u nerodilých mluvčích. Tento jev by mohl být dán skutečností, že ukazatelům se ve výuce cizích jazyků věnuje obecně malá pozornost, jelikož jak již bylo naznačeno v teoretické části, jedná se o členy fakultativní, které mnoho učitelů považuje za nadstavbu, protože se bez nich v rámci běžného užívání jazyka dá obejít. Nerodilí mluvčí se tedy mohou aktivnímu používání ukazatelů vyhýbat, neboť si nemusí být jistí, zda je správně užívají, či pozbývají i pasivní znalost ukazatelů.

Naopak frekvence ukazatelů u rodilých mluvčích bude dle mého názoru vyšší, jelikož jsou ukazatele pro rodilé mluvčí přirozenou součástí hovoru, a tak dokáží snadno obohatit konverzaci o další významy a vztahy mezi členy promluvy.

Pokud jde o nejčastěji zastoupené ukazatele ve vzorku, soudím, že jsou značně předurčené skutečností, že se jedná o hovorový jazyk. Jelikož jsem se zaměřila na hovorovou španělštinu a za tímto účelem vybrala a pořídila nahrávky s rodilými a nerodilými mluvčími, domnívám se, že v obou skupinách mluvčích budou převažovat konverzační ukazatele, jako jsou například ukazatele *vamos*, *oye*, *hombre*, *bueno* či *claro*.

Dále jsem toho názoru, že rodilí a nerodilí mluvčí ukazatele nepoužívají vždy stejným způsobem. Domnívám se tedy, že v jistých specifických použitích budou ukazatele používat pouze rodilí mluvčí či nerodilí mluvčí, kteří jazyk ovládají na velmi vysoké úrovni. A nakonec soudím, že rodilí mluvčí budou používat větší množství rozmanitých ukazatelů, než je tomu v případě nerodilých mluvčích, kteří jsou limitováni znalostí jazyka.

3.2. Výběr a popis zkoumaného vzorku

Za účelem zkoumání frekvence, druhů a použití ukazatelů jsem během svého pobytu ve Španělsku pořídila celkem 12 nahrávek s rodilými i nerodilými mluvčími. Celkem zkoumaný vzorek čítá 10 366 slov, přičemž jsem vzorek rozdělila na dvě části čítající 5183 slov, tak aby byli rodilí i nerodilí mluvčí poměrně zastoupeni, přičemž moje repliky do celkového počtu slov nebyly zahrnuty. Pokud jde o metodu pořizování rozhovorů, jedná se o částečně řízené hovory připomínající interview, kdy v roli tazatele vystupuji já a rodilí či nerodilí mluvčí odpovídají na mé dotazy. Míra spontánnosti je tedy nižší než u běžného hovoru.

Za účelem zachování jisté homogenity vybrané skupiny mluvčích se jedná ve všech případech o vysokoškolské studenty ve věku 20-28 let. Rodilí mluvčí pocházejí především ze Španělska (4mluvčí) a dále pak z Latinské Ameriky (2 mluvčí). Nerodilí mluvčí jsou z evropských zemí (Velká Británie, Rumunsko), Spojených států a Brazílie.

3.3. Metoda výzkumu

Jsem si vědoma toho, že ideálním postupem pro provedení výzkumu ukazatelů v hovorovém jazyce by byl následující postup: nejprve pořídít nahrávky, tyto nahrávky přepsat a poté znovu kontaktovat mluvčího, aby se vyjádřil k tomu, s jakým záměrem použil jistý ukazatel a sám vysvětlil význam ukazatele. Tak by bylo docíleno objektivnějšího výsledku, nežli je tomu v případě, kdy konfrontuji názor lingvistů Portolés a Zorraquinové s mými postřehy. Bohužel je výše popsaná metoda při omezeném času během pobytu a nemožnosti zpětně kontaktovat všechny nahrané mluvčí velmi komplikovaná a tudíž jsem musela zvolit metodu jinou.

V této práci tudíž konfrontuji charakteristiku a použití ukazatelů, tak jak jej vidí Portolés se Zorraquinovou, s tím jak se doopravdy vyskytly v pořizovaných rozhovorech u rodilých a nerodilých mluvčích, a s vlastními úvahami a komentáři nad významem a použitím ukazatelů ve zkoumaném vzorku.

3.4. Frekvence výskytu ukazatelů u rodilých a nerodilých mluvčích

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla čerpat z již výše zmíněné práce dvojice autorů Portolés a Zorraquinová (1999). V následující tabulce uvádím abecední seznam těch

pragmatických ukazatelů, které autoři do skupiny pragmatických ukazatelů zařadili a systematicky popsali.

Dále v tabulce uvádím frekvenci určitého pragmatického ukazatele u rodilých a nerodilých mluvčích, tak jak jsem je zaznamenala v nahraném a přepsaném vzorku. Na konci tabulky je uvedený celkový počet ukazatelů použitých rodilými a nerodilými mluvčími.

UKAZATEL	FREKVENCE VÝSKYTU	
	Rodilí mluvčí	Nerodilí mluvčí
a fin de cuentas		
a final de cuentas		
a propósito		
a saber		
a todo esto		
además		
ahora		
ahora bien		
al contrario		
al fin de cuentas		
al fin y al cabo		
al parecer		
antes al contrario		
antes bien		
antes por el contrario		
aparte		
así		
así las cosas		
así pues		
así y con todo		

así y todo		
asimismo		
aun con eso y con todo		
aun con todo		
aún es más		
aún mejor		
bien		2
bueno	25	41
claro	14	10
con eso y todo		
con otras palabras		
con todo y con eso		
con todo y eso		
con todo		
conclusión		
consecuentemente		
consiguientemente		
de ahí		
de allí		
de aquí		
de añadidura		
de cualquier forma		
de cualquier manera		
de cualquier modo		
de esta forma		
de esta manera		
de esta suerte		
de este modo		
de hecho		
de igual forma		

de igual manera		
de igual modo		
de igual suerte		
de otro modo		
de resultas		
de todas formas		1
de todas maneras		
de todos modos		
de un lado..de otro (lado)		
de una parte...de otra (parte)		
definitivamente		
desde luego		
depués		
después de todo		
dicho {con/en} otras palabras		
dicho {con/en} otros términos		
dicho de otra forma		
dicho de otra manera		
dicho de otro modo		
dicho eso		
dicho esto		
dicho sea		
dicho sea de paso		
digo		
efectivamente		
eh		
empero		
en cambio		2
en conclusión		
en concreto		

en consecuencia		
en cualquier caso		
en definitiva		
en dos palabras		
en efecto		
en el fondo		
en fin		
en fin de cuentas		
en otras palabras		
en otros términos		
en parte		
en particular		
en pocas palabras		
en {primer/segundo/...} lugar		
en realidad		
en resolución		
en resumen		
en resumidas cuentas		
en síntesis		
en suma		
en todo caso		
en último lugar		
en último término		
en una palabra		
encima		
entonces	28	10
entre paréntesis		
es decir	5	
es más		
eso es		

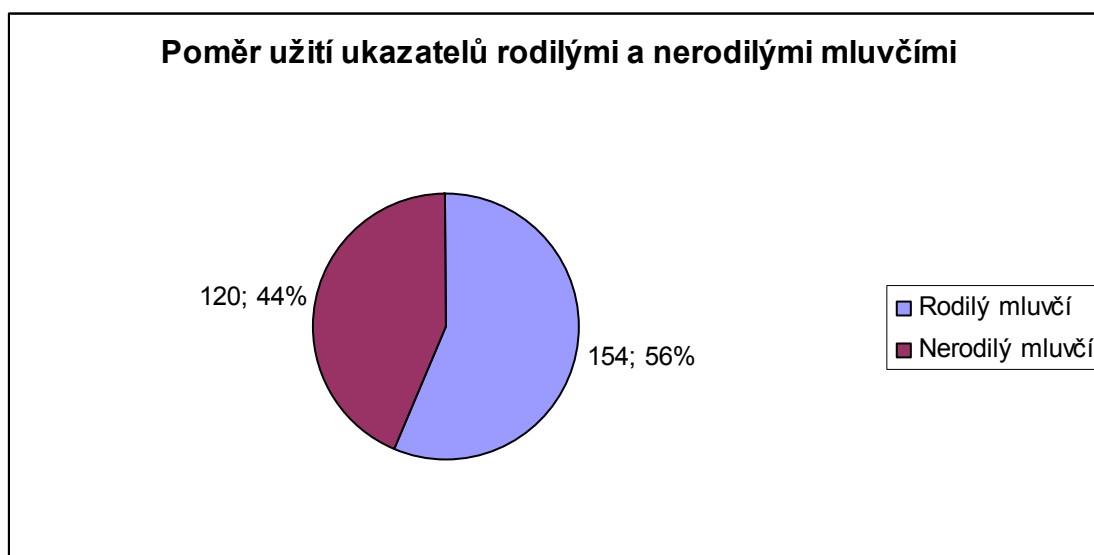
eso sí		
este		
esto es		
evidentemente		
finalmente		
hombre	7	2
i.e. (id est)		
igualmente		
inclusive		
incluso		
luego		
más bien		
mejor		
mejor aún		
mejor dicho		
mira		
mire		
muy por el contrario		
naturlamente		
no obstante		
o sea	13	14
o séase		
oiga		
okey		
otra cosa		
oye	1	
por añadidura		
por caso		
por cierto		
por consiguiente		

por contra		
por descontado		
por ejemplo	15	16
por el contrario		
por ende		
por favor		
por fin		
por lo demás		
por lo tanto		
por lo visto		
por mejor decir		
por su parte		
por supuesto	1	1
por tanto		
por último		
por un lado...por otro (lado)		
por una parte...por otra (parte)		
primeramente		
promero/segundo/.../		
pues	37	19
pues bien		
resumiendo		
sí		
sin duda		
sin embargo		
total		
vale		
venga		
vamos	3	1
verbigracia		

ya	5	1
CELKEM UKAZATELŮ	154	120

Jak je z výše uvedené tabulky a níže zpracovaného grafu zřejmé, frekvence užití ukazatelů je vyšší u rodilých mluvčích a to přibližně v poměru 5:4. Při přepočtu na četnost výskytu u rodilých mluvčích připadá na jeden ukazatel přibližně 34 slov a u nerodilých mluvčích přibližně 43 slov.

Graf č.1

3.5. Procentuální zastoupení jednotlivých skupin ukazatelů ve zkoumaném vzorku

Následující grafy č.2 a č.3 ukazují procentuální zastoupení jednotlivých skupin ukazatelů u rodilých a nerodilých mluvčích. U jednotlivých skupin jsou v závorce uvedené konkrétní ukazatele, které se ve zkoumaném vzorku vyskytly. V souladu s hypotézou převažují u obou skupin mluvčích konverzační ukazatele. Není bez zajímavosti, že nerodilí mluvčí mají dokonce vyšší procentuální zastoupení konverzačních ukazatelů, a to díky metadiskurzivnímu ukazateli *bueno*, který nerodilí mluvčí hojně používají jako strategie kompenzace nedostatku jazykové znalosti.

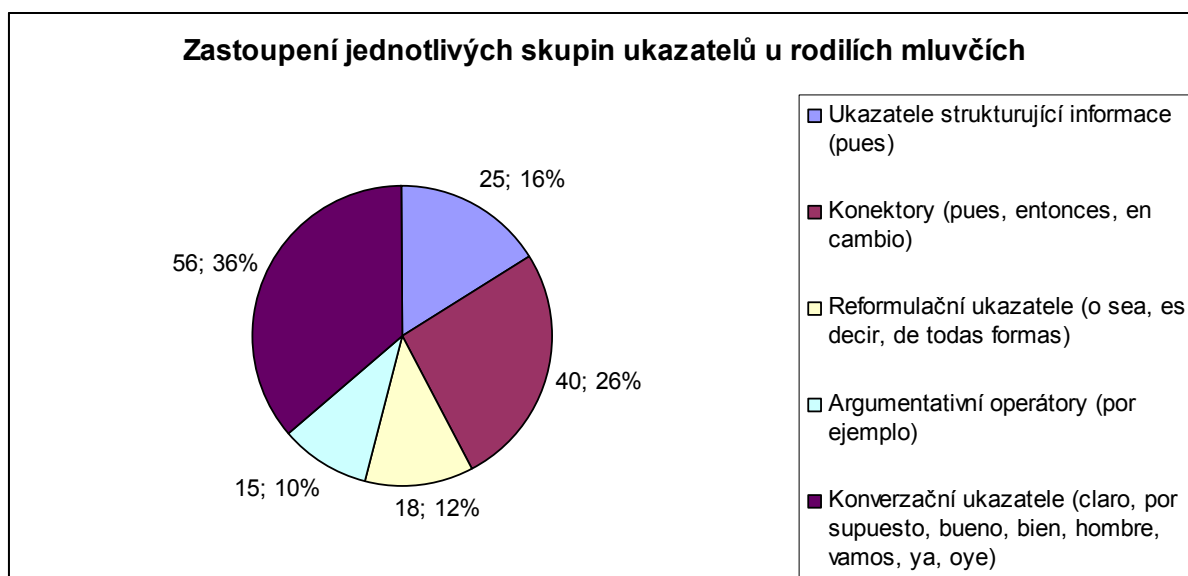
Na druhém místě co do četnosti figurují u rodilých i nerodilých mluvčích konektory a to zejména konektory konsekutivní. Výsledek vypovídá o potřebě mluvčích vyjadřovat vztahy mezi členy promluvy. Jedná se tedy především o vztahy důsledkové.

Třetí nejvíce zastoupenou skupinou jsou u rodilých mluvčích ukazatele strukturující informace, v nichž dominuje ukazatel komentující ukazatel *pues*, který je u nerodilých mluvčích zastoupený nejméně, neboť nerodilí mluvčí preferují *bueno* či žádný ukazatel na začátku repliky. U nerodilých mluvčích se na třetím místě umístily argumentativní operátory, zastoupené ukazatelem *por ejemplo*. Četnost tohoto ukazatele svědčí o velké potřebě nerodilých mluvčích dávat konkrétní příklady, a tak docílit větší názornosti a snazšího porozumění. Tuto potřebu s nimi rodilí mluvčí sdílí, nicméně ne v takové míře, jelikož argumentativní ukazatele byly u nich zastoupeny v nejmenší míře.

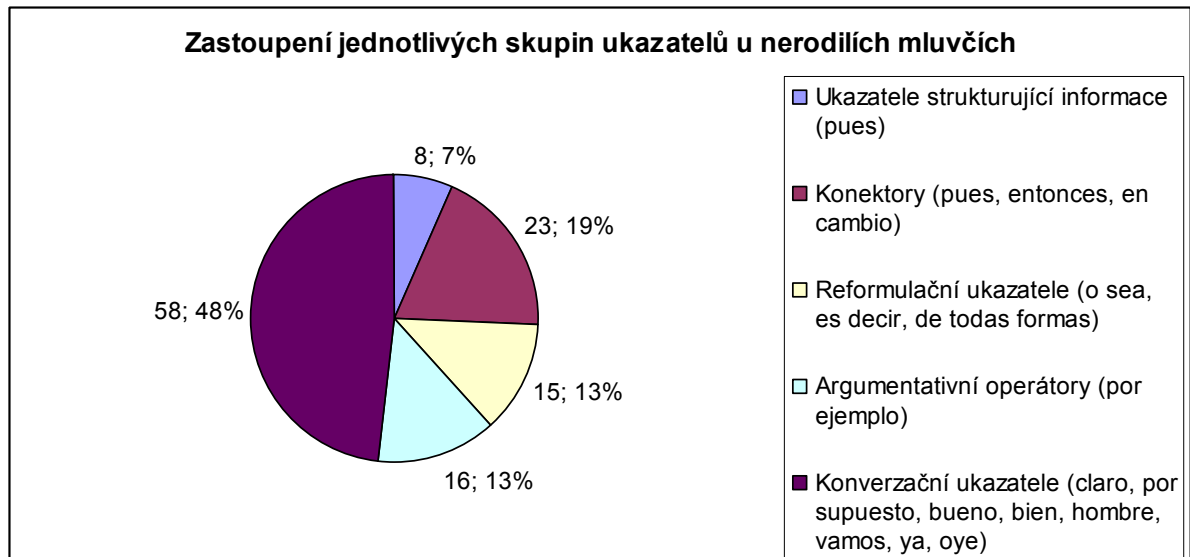
Shodně na čtvrtém místě se u obou skupin objevily reformulační ukazatele zastoupené zejména ukazatelem *o sea*. Vysoká frekvence tohoto ukazatele nasvědčuje, že jak rodilí tak nerodilí mluvčí mají potřebu svojí promluvu často modifikovat a že znalost při nejmenším ukazatele *o sea* je pro nerodilé mluvčí naprosto zásadní pomůckou pro snazší vedení hovoru v cizím jazyce.

Můžeme tedy tvrdit, že distribuce ukazatelů je u obou skupin přibližně stejná, neboť převažují zejména konverzační ukazatele a konektory. Hlavním rozdílem v použití ukazatelů mezi rodilými a nerodilými mluvčími tedy zůstává především frekvence výskytu ukazatelů v promluvě a specifická použití některých ukazatelů.

Graf č.2

Graf č.3

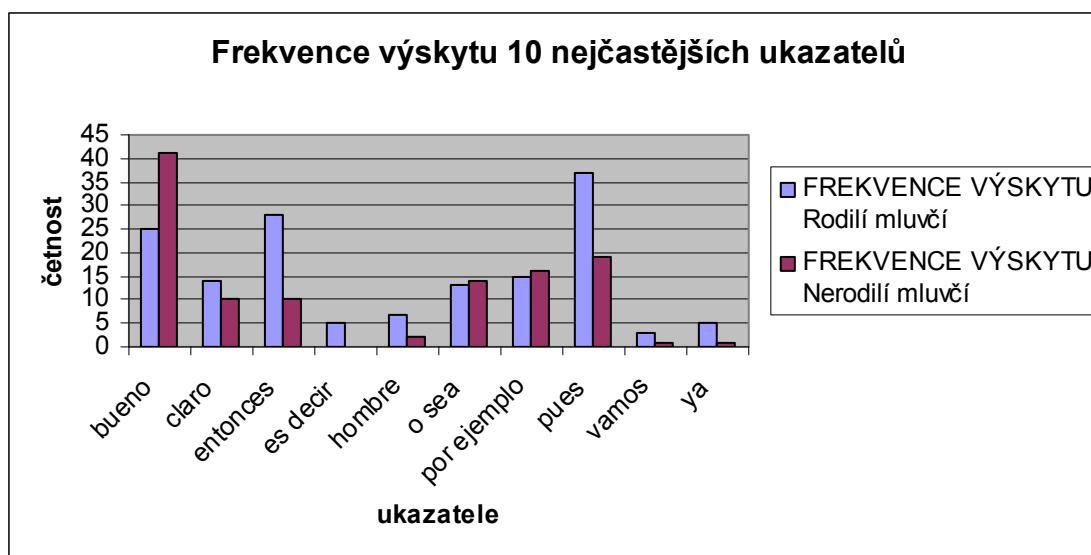
3.6. Nejfrekventovanější ukazatele podle výskytu ve vzorku

Pro větší přehlednost následuje tabulka, ve které je uvedeno opět v abecedním pořadí 10 nejfrekventovanějších ukazatelů, na které jsem se blíže zaměřila a popsala.

UKAZATEL	FREKVENCE VÝSKYTU	
	Rodilí mluvčí	Nerodilí mluvčí
bueno	25	41
claro	14	10
entonces	28	10
es decir	5	0
hombre	7	2
o sea	13	14
por ejemplo	15	16
pues	37	19
vamos	3	1
ya	5	1

Jak je z výše uvedené tabulky patrné, distribuce konkrétních ukazatelů je u rodilých a nerodilých mluvčích odlišná. Tuto skutečnost odráží následující graf, který přehledně zobrazuje frekvenci výskytu deseti nejčastějších ukazatelů tak, jak byly zaznamenány ve zkoumaném vzorku.

Graf č. 4

3.7. Vybrané ukazatele a jejich charakteristika

3.7.1 Bueno

Ukazatel *bueno* je jedním z multifunkčních ukazatelů a nejčastěji používaným ukazatelem v hovorové řeči vůbec, což vysvětluje i četnost jeho výskytu ve zkoumaném vzorku. Právě díky své schopnosti zastávat různé funkce ve výpovědi jej Zorraquinová a Portolés řadí do třech skupin zároveň, a to mezi ukazatele deontické modality, ukazatele emfatické funkce a metadiskurzivní konverzační ukazatele.

Pokud se ukazatel *bueno* vyskytuje jako ukazatel deontické modality, je podle výše zmíněných autorů jeho hlavní funkcí zpravovat posluchače o tom, že mluvčí přijímá, připouští, svoluje a podobně to, co může být vydedukováno z promluvy mluvčího. Slouží tedy k ustanovení strategií spolupráce účastníky promluvy: označuje jejich souhlas, posiluje pozitivní obraz mluvčího (viz. *cortesía positiva*) a zároveň chrání posluchače před negativním obrazem sebe samého.

Další možnou skupinou, do které *bueno* může svojí funkcí spadat jsou *enfocadores de alteridad*. Zde tento ukazatel neplní funkci oznamovat posluchači přijetí promluvy mluvčím, nýbrž slouží k posílení pozitivního obrazu mluvčího. Dle Portolése a Zorraquinové se *bueno* jako *enfocador de alteridad* používá zejména na začátku repliky a značí určitý nesoulad či nesouhlas mezi účastníky promluvy. *Bueno* v takovém případě slouží k oslabení tohoto nesouhlasu. Nesouhlas se tedy jeví jako méně ostrý a působí zdvořileji. Této skutečnosti si můžeme všimnout na příkladu (19).

- (19) A: Yo no creo que va a cambiar tanto.
B: *Bueno*, yo creo que...hay factores para analizar.

Poslední skupinou, kam můžeme *bueno* zařadit, jsou metadiskurzivní konverzační ukazatele, které slouží mluvčímu jako prostředek k vystavění konverzace. Dle Portolése a Zorraquinové signalizují především přijetí zprávy, dále označují převzetí slova účastníkem promluvy, mohou označovat zahájení nebo předběžný závěr konverzace, stejně tak jako změnu tématu. Někdy naopak používají mluvčí *bueno* při zpracovávání tématu jako prostředek zajišťující jeho kontinuitu nebo jako prostředek při zpracovávání nashromážděné informace. Metadiskurzivní *Bueno* má také autokorektivní a rektifikativní schopnost.

Bueno jako metadiskurzivní ukazatel tedy zastává při výstavbě konverzace skutečně širokou škálu funkcí. Následující příklady ilustrují výše uvedené funkce ukazatele *bueno*, tak jak byly zaznamenány ve zkoumaném vzorku u rodilých mluvčích.

Zajímavou a velmi častou funkcí *bueno* jako metadiskurzivního ukazatele je dle Portolése a Zorraquinové jeho již výše zmíněná autokorektivní a rektifikativní schopnost. Prostřednictvím tohoto ukazatele mluvčí opravuje nebo potvrzuje to, co již jednou řekl. Touto funkcí se *bueno* přibližuje reformulátorům. Zatímco reformulátory slouží k vyjádření téhož jinými slovy, prostřednictvím ukazatele *bueno* mluvčí předchozí promluvu pozměňuje, tj. mění nejenom formu ale i obsah, jak ilustruje příklad. V obou případech mluvčí pomocí *bueno* částečně dementuje své předchozí tvrzení a pozměňuje svojí výpověď.

- (20) A: ¿Así? ¿Más aburrido? ¿Y tú te dedicaste al derecho entonces?
B: No...*Bueno*, estaba trabajando en cosas relacionadas pero no concretamente...de abogado. No.
- (21) Siento que en Europa, la discusión sobre la educación es más pública. Y el contexto latinoamericano es más...diseño de políticas más ideal a las cuales hay que acatar y ya está. No hay ninguna discusión más...*Bueno*, creo que hemos avanzado.

V následujících příkladech (22) a (23) je ukazatel *bueno* použit jako signál toho, že mluvčí přebírá slovo a dále pomáhá rozvinout myšlenku účastníka rozhovoru. V příkladu slouží opět jako znamení, že mluvčí přebírá slovo, a zároveň, že zaznamenal otázku, která mu byla položena. Ačkoliv Portolés se Zorraquinovou tuto funkci nezmiňují, jsem toho názoru, že *bueno* v těchto případech slouží kromě výše zmíněných signálních funkcí i jako strategie k získání času pro přemýšlení nad odpovědí.

- (22) A: ¿Qué piensas sobre la inmigración aquí en Alcalá?
B: Pues, *bueno*, la verdad es que no conozco demasiada gente migrando
- (23) A: ¿Y te gusta la carrera?
B: *Bueno*, sí.

Portolés a Zorraquinová soudí, že *bueno* jako metadiskurzivní ukazatel slouží jako prostředek, pomocí kterého se konverzace posouvá vpřed. Na příkladu (24) si můžeme všimnout, že ukazatele *bueno* bylo použito jako prostředku při zpracovávání tématu za účelem signalizace jeho kontinuity. V příkladu (25) *bueno* pomáhá mluvčímu při zpracovávání promluvy tak, aby promluva se ubírala vpřed.

- (24) Todo el mundo piensa... que..., *bueno*, que si trabajan y no hay problemas, pues lo...la mayoría está a favor.
- (25) Me gusta el derecho laboral, el derecho mercantil y...*bueno*...y psiquiatría forense, me gusta bastante.

Nicméně *bueno* může být použito i v opačném případě, když si mluvčí přejí naznačit změnu tématu. Podle Portolése a Zorraquinové (1999), jak bylo již výše zmíněno, značí *bueno* změnu tématu nebo alespoň narušení sekvence myšlenek velmi často. Zejména ve spojení s *pero*, čehož si můžeme všimnout na příkladu. Spojka *pero* v kombinaci s ukazatelem *bueno* zde signalizují, že mluvčí uzavírá předchozí myšlenku a uvozuje ukazatelem novou, jak ilustruje příklad. Navíc má spojka *pero* za následek změnu orientace výpovědi díky svému odporovacímu charakteru.

Ve zkoumaném vzorku mluvčí použili *pero bueno* na závěr repliky, jak je zřejmé z příkladů (26) – (30). Domnívám se tedy, že další možnou funkcí tohoto spojení, je signalizace vyčerpání tématu a snaha o přenechání slova posluchači. Je také možné, že se mluvčí snaží začleněním spojení *pero bueno* na konec repliky zvýšit zájem posluchače o dané téma a podnítit jeho otázky či naznačit, že je čas na změnu tématu. Ačkoliv se jedná o dva naprosto odlišné záměry, pro význam ukazatele nakonec hraje zásadní roli kontext, ve kterém se ukazatele vyskytují.

- (26) A: ¿Y te parece que se está cambiando la cultura aquí en Alcalá? ¿Que hay tanta influencia?
B: Pues, todavía creo que no. No lo sé. Yo lo que de momento...Todavía hay gente en pequeños pueblos que les cuesta y tal. Pero *bueno*, creo que con el tiempo se irán aceptando nuevos valores culturales, nuevas fiestas...y tal.
- (27) A: ¿Y te gusta viajar?
B: Sí, me encanta viajar. Lo que pasa es que el presupuesto no basta para muchos viajes. *Pero bueno*, mis amigas y yo no tenemos muchos gastos, llevamos lo básico y siempre cojemos alguna ganga.
- (28) A: ¿Y qué tal la estancia erasmus?
B: Muy bien. Ya hace tiempo, *pero bueno*.
- (29) A: ¿Así que no vas a parar durante las vacaciones?
B: Hombre, voy de Ibiza. Hombre, tengo que estudiar pero la vaquería de verano y tal...Mucha vaquería. *Pero bueno*.
- (30) A: Pero para operar el corazón y tal no necesitas mucha fuerza.
B: No. Pero hay que sacar más nota para eso ya. Sí, eso es una de las cosas que la gente pide más, entonces, claro que mejor nota tenga, primero le den la plaza. Y eso...si no sacas una nota muy buena, pues, siempre haya alguien con mejor nota que vaya por eso...*pero bueno*.

Bueno jako prostředek signalizující závěr vyvozený z předchozí promluvy ilustruje následující příklady (31) a (32).

- (31) A: Pues, tu ves tu futuro en investigación.
B: Sí. Me gustaría que me quede en la univesidad si es posible de profesora.
A: Ay. ¿Y de qué?
B: En la carrera de filología inglesa, de literatura. Y si no, *bueno*, pues clases en un colegio, algo así también.
- (32) Se puede hacer prácticas en hospitales en verano, tú hablas con un médico que conozcas luego rellenas un papel para la universidad en plan de...si el médico y el hospital donde vas a estar te lo sellan y tal...y a lo mejor la universidad te reconoce unos créditos o algo...y...*bueno*, eso es lo que puedo hacer.

Ve zkoumaném vzorku byla převážná většina *bueno* metadiskurzivního charakteru. *Bueno* jako ukazatel emfatické funkce byl zaznamenán jenom jednou a ukazatel *bueno* jako ukazatel deontické modality se ve zkoumaném vzorku neobjevil. Tato skutečnost může být dána charakterem vzorku, který se blíží řízenému rozhovoru, kdy mluvčí zastávají roli tazatele a respondenta. Jak z charakteru tazatelovy role vyplývá, není jeho úkolem vyjadřovat své názory, nýbrž klást otázky. Tudíž se tazatel a respondent málokdy dostanou do situace, kdy bylo vhodné použít *bueno* jako prostředku pro oslabení nesouhlasu mezi účastníky promluvy (odpovídá funkci ukazatele emfatické funkce) nebo k vyjádření jejich souhlasu (odpovídá funkci ukazatele deontické modality).

Při porovnávání rozdílů mezi použitím *bueno* rodilými a nerodilými mluvčími jsem zjistila, že obě skupiny používají *bueno* především jako metadiskurzivní ukazatel. Nicméně nerodilí mluvčí nepoužívají spojení *pero bueno* až na jednu výjimku, které již vyžaduje specifitější kontext než prosté *bueno*. Můžeme tedy říci, že čím vyšší úroveň španělštiny, tím efektivnější použití ukazatelů v různých kontextech se vyskytuje.

Pro vyšší frekvenci použití tohoto ukazatele nerodilými mluvčími (41x u nerodilých a 25x u rodilých mluvčích) se nabízí následující vysvětlení. Obecně vzato jsou

repliky nerodilých mluvčích kratší a je zde možné pozorovat tendenci ke zjednodušenému vyjadřování. Replik je tedy větší množství než replik u rodilých mluvčích při stejném počtu slov a tudíž je zde více možností použít *bueno* jako signálu přijetí zprávy a převzetí slova účastníkem promluvy. Lze také pozorovat tendenci k častějšímu používání *bueno* jako prostředku autokorekce, která je u nerodilých mluvčích častější, a dále jako signálu přijetí zprávy a převzetí slova účastníkem promluvy nejspíš pod vlivem anglického *well*. *Well* je v těchto případech anglickým ekvivalentem španělského *bueno* i jeho doslovným překladem.

3.7.2. Claro

Ukazatel *claro* patří stejně jako ukazatel *bueno* do skupiny konverzačních ukazatelů. Zatímco *bueno* zařazují Portolés se Zorraquinovou hned do tří podskupin konverzačních ukazatelů, *claro* svou funkcí spadá do podskupiny nazvané ukazatele epistemické modality. Ukazatele epistemické modality se dále dělí na dva typy, a to ukazatele „zřejmostí“ (*marcadores de evidencia*, například *en efecto*, *claro*, *desde luego*, atd.) a ukazatele, které spravují účastníka promluvy o původu zprávy (*por lo visto*).

Podle výše naznačeného rozdělení ukazatelů epistemické modality, se *claro* řadí do skupiny ukazatelů „zřejmostí“, protože podle výše zmíněných autorů zesilují tvrzení (jejich prostřednictvím se tvrzení jeví jako očividné), a tak pomáhají zahájit jednání mluvčích vedoucí ke spolupráci a značí souhlas mezi nimi, který vzniká na základě zprávy, kterou si mluvčí vyměňují. Tyto ukazatele jsou klíčem k efektivní a přátelské konverzaci.

Dle Portolése a Zorraquinové je *claro* je ze všech ukazatelů epistemické modality nejčastěji používaným markerem v běžné konverzaci, což dokládá i četnost ukazatele ve zkoumaném vzorku (*claro* bylo použito celkem 24x, *por supuesto* 2x; ostatní ukazatele epistemické modality nebyly zastoupeny).

Ze syntaktického hlediska může *claro* tvořit repliku samo o sobě, jak ilustruje příklad (33). Nicméně stejně tak jako ukazatele *desde luego*, *por supuesto*, *naturalmente* a *sin duda*, *claro* připouští kombinaci se spojkou *que*, viz. příklad (34).

- () A: Yo por ejemplo sé que aquí en Alcalá, hubo ola de muchos americanos.

B: Eso tampoco se considera como inmigración...

A: *Claro*.

- () A: Pero para operar el corazón y tal no necesitas mucha fuerza.
B: No. Pero hay que sacar más nota para eso ya. Sí, eso es una de las cosas que la gente pide más, entonces, *claro* que mejor nota tenga, primero le den la plaza.

Portolés se Zorraquinovou uvádějí řadu kontextů, ve kterých se *claro* pravidelně objevuje. Jedná se o situace, kdy mluvčí svým komentářem objasňuje nebo vysvětluje část promluvy. Tento komentář se pak jeví zjevným všem zúčastněným. V takovém případě je *claro* prostředkem k uplatnění zvořilostních strategií (tzv. *cortesía positiva*). Kromě toho může podle autorů mluvčí pomocí *claro* opakovat to, co již bylo řečeno a tematizovat tuto část promluvy prostřednictvím spojky *que*.

Dále může mít *claro* význam přípustky, pokud se objeví společně s částí promluvy, která má opačný význam. *Claro* tak vychází předem vstříc případným námitkám posluchače.

Nakonec může *claro* označovat nesouhlas mezi mluvčími či ironii. V takovém případě bývá doprovázeno příslušnými suprasegmentálními prvky jako je zvýšený tón hlasu.

Ve zkoumaném vzorku byly zaznamenány tyto způsoby použití *claro*: ve funkci ukazatele komentujícího promluvu tak, že se jeví jako zjevná pro všechny účastníky promluvy a ve významu přípustky. *Claro* pro vyjádření nesouhlasu mezi mluvčími nebylo ve zkoumaném vzorku zaznamenáno.

Claro je důležitým prvkem při vyjadřování souhlasu mezi účastníky promluvy, jak je zřejmé z příkladu (35). *Claro* posiluje souhlas mezi mluvčími a prezentuje informaci jako sdílenou, zjevnou a srozumitelnou všemi, kteří se konverzace účastní. Zároveň má větší vliv na rozvoj spolupráce mezi mluvčími, nežli prosté *sí*, které by v této funkci mohlo *claro* nahradit, jak je patrné z příkladů:

- (35) A: Nuestros compañeros de clase no querían aceptarnos un poco...Pero es verdad, es verdad. No sé si tenían miedo, a lo mejor tenían miedo.
B: Sí. Simplemente se quedan con lo conocido en vez de...
A: Conocer...

B: *Claro*, muchas veces ya se conocen, entonces hay veces que me quedo con lo conocido en vez de molestarme. Pero para mí siempre me resulta muy curioso conocer la gente de otras culturas porque siempre tienen algo que enseñarte. Y tú aprender de ellos y enseñarles también a ellos...

- (36) A: ¿Y te gusta la carrera?
B: Sí. Estoy muy contenta. Este año hemos empezado a ir a hospital, y la verdad es que a mí me ha gustado mucho. Es diferente, ya ves cosas que y no solamente vas a clase.
A: No es pura teoría.
B: *Claro*. Es distinto. Ya estás en contacto con el paciente y ves como trabajan los médicos de verdad. Y puedes hacer idea como va a ser tu futuro.

Zároveň může *claro* uvozovat komentář, který opět prezentuje situaci jako zjevnou a sdílenou všemi účastníky promluvy, jak je zjevné z příkladů (37) a (38). Místo souhlasu s mluvčím jako v předchozím případě se toto použití *claro* jeví tak, jako kdyby chtěl mluvčí vyjádřit souhlas sám se sebou.

- (37) A: Hay tantos padres que quieren que sus hijos aprendan inglés...
B: Sí. Hay bastantes. *Claro*, porque el nivel de los colegios es muy bajo. Entonces, lo que les pase es que llegan a ser jóvenes y sin tener...
(38) A: A mí me sorprende.
B: Pero tú has vivido allí, le has conocido. *Claro*, en su ambiente, en su país, son diferentes. O a lo mejor la gente con las que tú has trabajado es diferente.

Claro ve významu přípustky ilustrují příklady (39) a (40). *Claro* zde uvozuje tu část promluvy, která je opačné významové orientace, nežli předchozí část promluvy. Na opačný význam kromě *claro* upozorňuje také spojka *pero*. Mluvčí jako kdyby si uvědomoval protichůdnou reakci posluchače, kterou by mohlo jeho tvzení o imigraci způsobit (viz. část promluvy *la mayoría está a favor*), a pomocí ukazatele *claro* předem připouští, že si je vědomý i negativních stránek přistěhovalectví (*claro, luego llegan problemas*). Je možné konstatovat, že se jedná o strategii mluvčího, která má za účel vyhnout se nesouhlasu mezi účastníky promluvy, jelikož mluvčí připouští případné námítky, aniž by byly vzneseny. Příklad funguje na stejném principu jako předchozí příklad. Mluvčí použil *claro* opět k vyjádření opačného názoru.

- (39) A: Pues, ¿ y crees en general lo que la gente piensa sobre la inmigración es positivo o negativo? O tus amigos, ¿qué piensan sobre ese tema?
 B: Creo que hay un poco una mezcla de todo. Todo el mundo piensa... que, bueno, que si trabajan y no hay problemas, pues lo...la mayoría está a favor. Pero, *claro*, luego llegan problemas. En cuanto al trabajo, ¿por qué no los españoles primero?
- (40) A: Sí. Es mucho más trabajo. Yo ya sigo el sistema ECTS porque hay dos alternativas, lo sigues o no. Y si lo sigues, al final sacas...generalmente sacas mejor nota pero tienes mucho más trabajo.
 B: Ah. Seguro aprendes más pero, *claro*, tienes que sacrificarte más también.

Jak je z výše uvedených příkladů patrné, ukazatel *claro* je nezbytnou výbavou rodilých i nerodilých mluvčích při každodenní konverzaci. Ačkoliv ve srovnání s *bueno* není tak univerzálním ukazatelem, je nepostradatelný pro vyjadřování souhlasu mezi mluvčími a posilování pozitivního obrazu mluvčího. Je zároveň vhodným ukazatelem pro vyjádření připustky, která předem eliminuje možné námítky posluchače a ve výsledku opět napomáhá zdvořilé a hladce probíhající konverzaci.

Jak rodilí mluvčí tak nerodilí mluvčí používají *claro* shodným způsobem. Nebyla tedy zjištěna nesprávná či nevhodná použití ukazatele ze strany nerodilých mluvčích. V konverzaci rodilých mluvčích se *claro* vyskytlo nepatrně častěji (14x u rodilých a 10x u nerodilých mluvčích).

3.7.3. Entonces

Ukazatel *entonces* řadí Portolés se Zorraquinovou mezi konektory, jejíž hlavní funkcí je spojovat části promluvy tak, aby zjednodušovaly účastníkům promluvy porozumění textu. Skupina konektorů se dále dělí na tři podskupiny, a to aditivní, konsekutivní a kontraargumentativní kontektory. *Entonces* svojí funkcí spadá do podskupiny konsekutivních konektorů, protože uvozuje tu část promluvy, která se jeví jako důsledek předchozí části promluvy. Ukazatel *entonces* dává do vztahu část promluvy, kterou uvozuje, s předchozí promluvou, ale aniž by ji parafrázoval. Podle Portolése a Zorraquinové právě tato vlastnost vysvětluje jeho časté použití v běžné konverzaci, ve které ukazuje, jak konverzace postupuje vpřed díky komentářům

uvozeným právě tímto ukazatelem. Tímto způsobem nabývá *entonces* jistého důsledkového významu.

Ve zkoumaném vzorku jsem zaznamenala použití *entonces* jako prostředku k vyjádření důsledku, jak ilustrují příklady (41) – (43).

- (41) A: Me encanta también, los Estados Unidos.
B: ¿Has estado?
A: Nunca he estado pero tengo amigos y quiero ir. O sea, cuesta dinero, *entonces*, por eso.
- (42) Quizás...que la inmigración europea, yo que sí que se ve mejor que inmigración de otros sitios. Pero quizás que culturalmente son más afines a nosotros. *Entonces*, yo cuando es un país africano y tal, como que te da quizás un poco más de cosa... o porque piensas porque no...porque te piensas que muchos de ellos vienen aquí a ponerse a vender cosas por la calle y tal, cuando muchos tienen estudios o simplemente han salido de su país a porque...es que...si no salen, se mueren.
- (43) A: ¿Y es compatible esta profesión con la vida privada?
B: Creo que sí. Sí, hay muchísima gente que es médico y que tiene su vida, su familia, sus cosas...*entonces*, creo que sí. A lo mejor es más difícil cuando uno está estudiando porque está más tiempo en casa pero también sales. Tampoco estás siempre metido en tu casa pero...Cuando estudias, sales un poquito menos...

Ve zkoumaném vzorku byl zaznamenán i příklad použití, kdy *entonces* stojí na konci repliky následované pauzou, a které neuvozují žádný důsledek. Dle mého názoru se jedná o podobné použití *entonces* jako ukazatele *bueno* (respektive *pero bueno*) na stejné koncové pozici. Mluvčí signalizuje, že téma bylo vyčerpáno a čeká, že posluchač přebere slovo. Zároveň nechává posluchače, aby si sám vyvodil závěr, a tak ho vtahuje do konverzace. Toto použití je charakteristické pro rodilé mluvčí. Nerodilí mluvčí *entonces* na konci repliky nepoužili. Tuto skutečnost ilustrují příklady (44) – (46)

- (44) A: ¿Y en que normalmente trabajas?
B: Es...Es que mi tío está allí. Entonces me pongo a trabajar como camarera o lo que sea. *Entonces*...

- (45) A: Yo también. Estoy aquí de erasmus. ¿Te parece inmigración? O ¿qué es la inmigración?
B: No, es distinto. Sí porque parece como la inmigración es una persona que viene más a...quedarse un espacio y tiempo más bien prolongado. Sí, pero realmente es un tipo de inmigración porque tú cuando normalmente viajas a un país aunque sea por una semana eres un inmigrante en ese país.
Entonces...
- (46) No hay que ser demasiado inteligente para saber que lo que menos cambia es...justamente nuestras ideas o ideas de la sociedad. Ellos están arraigados como genéticamente allí...*Entonces...*

Vzhledem k relativně vysoké frekvenci užití *entonces* (28x u rodilých a 10x u nerodilých mluvčích), můžeme považovat tento ukazatel za jeden ze základních ukazatelů hovorové španělštiny sloužícího pro naznačení důsledkových vztahů mezi členy promluvy.

Jak již bylo výše naznačeno, tento ukazatel by měl patřit mezi základní jazykovou výbavu účastníků běžné konverzace. Nicméně ve vzorku zachycujícího promluvu nerodilých mluvčích se *entonces* vyskytlo s téměř 3x nižší frekvencí. V použití *entonces* mezi rodilými a nerodilými mluvčími nebyl rozdíl kromě již zmiňované koncové pozice v replice. Což je opět příklad specifitějšího použití ukazatele, které vyžaduje větší jazykovou znalost a zkušenost.

Nicméně je z nízkého počtu ukazatele *entonces* zřejmé, že nerodilí mluvčí zapomínají na vyjádření důsledkových vztahů pomocí ukazatelů. V tomto ohledu je jejich promluva těžkopádnější než promluva rodilých mluvčích. Často se setkáváme s juxtapozicí, která nabízí více interpretací promluvy a ztěžuje nebo alespoň zpomaluje proces porozumění. Jak je patrné z příkladu, jedná se o relativně dlouhou repliku, ve které mluvčí použila pouze dvakrát ukazatel *por ejemplo*, ačkoliv by v této replice by se dozajista mohlo uplatnit více ukazatelů a mezi nimi také *entonces*.

- (47) A: ¿Y el comportamiento, por ejemplo? Si comparas la gente de los Estados Unidos...
B: Creo que cuando piensas algo sobre...la religión, por ejemplo, creo que...uhmmm...la gente no va a decir: Oh, catolicismo es algo malo o el judaísmo es del pasado. Pero aquí la gente habla más de las cosas que están...más conflictivas. Y en los Estados Unidos hay más...tolerancia y no

hablamos mucho de los...de los..de las cosas que son controversiales, ¿sabes? Hablamos en la casa sobre, por ejemplo, la historia de los esclavos en los Estados Unidos y las relaciones entre los negros y los blancos pero no..es más cerrada...hablas como...sobre la cosa pero es más privada. No vas a hablar sobre el racismo en un restaurante. Y cuando fui a un restaurante aquí, oí mucho de los estereotipos de política...si piensas algo, vas a decir algo en España. Pero no es así, tienes que tener cuidado con la gente, porque hay una mezcla de gente y no...personalmente...no es difícil explicar en español. Pero...si piensas algo, no vas a decir algo en Nueva York, tienes que tener cuidado con los estereotipos porque había peleas entre las culturas en el pasado, hoy también, pero la...percepción de la gente es que tiene que aceptar a la gente que es diferente pero aquí es más como...si ves algo diferente vas a decir algo.

Dále nerodilí mluvčí upřednostňují pro vyjádření důsledku slovního spojení *por eso*, jak ilustruje následující příklad (48).

- (48) A: ¿En Inglaterra no se hace así?
B: En Inglaterra hay mucha elección. Por ejemplo, en mi licenciatura puedes hacer clases diferentes que no...*por eso* aquí no tengamos ninguna clase en común. Pero aquí hacen todo juntos y por eso ya tienen grupos de amigos. ¿sabes?
A: Ya, ya.
B: Se conocen desde hace mucho tiempo y se conocen muy bien. *Por eso* es muy difícil. Pero todos son muy simpáticos, son muy abiertos, se interesan de dónde eres y eso. Pero sí que es muy difícil para los estudiantes erasmus hacer amigos.

3.7.4. Es decir

Ukazatel *es decir* náleží podle klasifikace Portolése a Zorraquinové do skupiny reformulátorů. Hlavním úkolem reformulátorů je prezentovat tu část promluvy, kterou uvozují, jako nové vyjádření předchozí části promluvy. Reformulátory se dále dělí na čtyři podskupiny: explikativní, rektifikativní, distanční a rekapitulativní reformulátory. *Es decir* řadí autoři mezi explikativní reformulátory, které uvozují část promluvy, kterou prezentují jako vysvětlení předchozí promluvy.

Es decir má svým významem velmi blízko k ukazatele ze stejné podskupiny *o sea*, o kterém bude dále také pojednáno. Dle Portolése a Zorraquinové se liší od *o sea* především nižší frekvencí výskytu v hovorové řeči, což potvrzuje i četnost výskytu *es*

decir ve zkoumaném vzorku (5x u rodilých mluvčích, 0x u nerodilých mluvčích) oproti ukazateli *o sea* (13x u rodilých mluvčích, 14x u nerodilých mluvčích).

Es decir může podle výše zmíněných autorů mít dvě základní funkce. Buď parafrázuje předchozí promluvu a téma zůstává stejné, nebo uvozuje jiné téma a prezentuje ho jako důsledek. Obě tyto funkce byly zaznamenány ve zkoumaném vzorku, jak ilustrují níže uvedené příklady.

V příkladu *es decir* uvozuje stejné téma jako parafrázi předchozí části promluvy.

- (49) A: ¿Se paga por todo?
B: Se paga. *Es decir*, hay una educación pública que...el concepto de lo público en Columbia particularmente, es que cualquier persona puede entrar. Pero para estar allí, en una institución pública hay que pagar. Pagas una matrícula, pagas los libros, pagas por todo.

V příkladu *es decir* uvozuje jiné téma a prezentuje ho jako důsledek.

- (50) A: ¿Y qué hacen [los niños en Colombia]? ¿Trabajan?
B: Pueden trabajar o pueden simplemente estar todo el día sin hacer nada. ¿Ves? *Es decir*, lo que yo te digo es que hay que pensar los retos de la educación a nivel global, es una discusión interesante.

Ačkoliv můžeme *es decir* zařadit podle výsledků obdržných na základě četnosti ve zkoumaném vzorku mezi desítku nejfrekventovanějších ukazatelů, daleko frekventovanější reformulátorem je ukazatel *o sea*, který používají jak rodilí tak nerodilí mluvčí. Ukazatel *es decir* je tedy jeho vhodnou alternativou.

3.7.5. Hombre

Ukazatel *hombre* patří do skupiny konverzačních ukazatelů a konkrétně do podskupiny nazvané ukazatele emfatické funkce. Ukazatele z této podskupiny mají za společný znak skutečnost, že označují především posluchače. Dle autorů mezi jejich základní funkce patří označovat souhlas s mluvčím, napomáhat spolupráci mezi účastníky hovoru a především značit druh vztahu mezi mluvčími (přátelský, uctivý, apod.).

Ukazatel *hombre* jeví známky procesu gramatikalizace, jelikož jeho tvar pochází z vokativu podstatného jména *hombre*. Jinými slovy ukazatel *hombre* má stejný tvar pokud jím oslovujeme jak jednoho či více mluvčích a nemůže být dále rozvíjen dalšími větnými členy. Autoři soudí, že díky procesu gramatikalizace se tento ukazatel stal citoslovcem s vysokou distribuční mobilitou ve větě, která je vlastní tomuto slovnímu druhu.

Z pragmatického hlediska hlavní funkcí tohoto ukazatele je dle Portolése a Zorraquinové posilovat pozitivní obraz mluvčího. Ukazatel propůjčuje konverzaci přátelský tón a vztahy mezi mluvčími získávají na familiérnosti. *Hombre* zmírňuje nesouhlas posluchače s tím, co bylo řečeno, a dokonce má zmírňující účinek na možný posluchačův hněv. Dále mluvčí pomocí tohoto ukazatele zmírňuje přímost výpovědi, zejména pokud se jedná o rozkaz nebo nabádání, která by mohla být pro posluchače nepřijemná. *Hombre* může také navodit žertovnou, veselou apod. atmosféru nebo vyjadřovat překvapení nad tím, co mluvčí řekl. Jedná se o tzv. reaktivní ukazatel, který uvozuje za normálních okolností reakci posluchače. Jinými slovy, tento ukazatel ve většině případů nezasahuje konverzaci.

Již výše zmíněný proces gramatikalizace dokládá i použití ukazatele *bueno* ve zkoumaném vzorku. Jak dokládá příklad (51), *hombre* má své místo i pro oslovení posluchače ženského pohlaví (mluvčí A i B jsou ženského pohlaví) a mezi pohlavím nerozlišuje například pomocí změny koncovky, jak je to ve španělštině běžně zvykem, či heteronymním párem *mujer*.²⁸

- (51) A: Pues, yo conozco a estudiantes irlandeses y no les dan nada [de beca].
B: Pues, aquí sí, creo que te dan. *Hombre*, tampoco para vivir de lujo. Y hay gente que prefiere trabajar durante la beca. Pero para sobrevivir. Más o menos.

Jak bylo již nastíněno, *hombre* se používá zejména tam, kde mluvčí chce zmírnit dopad nesouhlasné reakce, jak si můžeme všimnout na příkladech (52) a (53). Jistým vedlejším efektem použití ukazatele *hombre* je i navození větší atmosféry důvěry mezi mluvčími.

²⁸ Ačkoliv *mujer* se také používá.

- (52) A: ¿Y tú has ido de erasmus?
 B: Yo no me he ido de erasmus. No me...
 A: ¿Y lo planeas?
 A: *Hombre*, eee...De erasmus no. Otro tipo de...de programa sí, pero...Me lo planteé pero la verdad es que...no me...me gusta conocer otras formas de vida, otras culturas. Sí. Lo que pasa... son circunstancias que a veces te quedas más...razones económicos...entonces, depende.
- (53) A: ¿Qué tal los exámenes?
 B: Bien. Me queda... *Hombre*, a ver, me he presentado a dos. Pero me he presentado bien, me quedan dos. Me quedan por hacer el examen de hoy, luego tengo el lunes y...pero vamos...

Ve zkoumaném vzorku se ukazatel *hombre* neobjevil s frekvencí, jakou bychom mohli u tohoto typu diskurzu čekat (7x u rodilých mluvčích a 2x u nerodilých mluvčích). Důvodem nízké frekvence výskytu u rodilých mluvčích může být skutečnost, že se jedná o řízený rozhovor nahrávaný na diktafon. Tento nedostatek spontánnosti může mít za následek zdrženlivost mluvčích, a tím pádem ubývá i na familiérnosti mezi účastníky hovoru, která je pro výskyt ukazatelů tohoto typu důležitá.

Nerodilý mluvčí tento ukazatel použili pouze dvakrát. Tuto skutečnost můžeme vysvětlit několika způsoby. Obecně vzato jsou nerodilí mluvčí v hodinách španělštiny seznamováni zejména s formální a psanou podobou španělštiny, která opomíjí hovorové prvky, mezi které konverzační ukazatele bezesporu patří. Nerodilí mluvčí tedy nejsou vedeni k tomu, aby ukazatele typu *hombre* začali do svojí promluvy. Druhým možným vysvětlením může být obecná tendence nerodilých mluvčích používat výrazy spíše neutrálních konnotací. Jelikož nerodilí mluvčí jako běžní uživatelé jazyka nejsou schopni s naprostou jistotou vyhodnotit zda slovo patří do formálního či neformálního registru a jaký efekt bude jeho použití mít na posluchače, raději se jeho použití v hovoru zřeknou, než aby riskovali nechtěné nedorozumění.

3.7.6. O sea

Jak již bylo výše zmíněno, ukazatel *o sea* patří do skupiny reformulátorů a stejně jako ukazatel *es decir* ho Portolés a Zorraquinová řadí do podskupiny explikativních ukazatelů. Dle autorů se jedná o jeden z nejfrekventovanějších explikativních ukazatelů a to zejména v mluvené řeči, což potvrzuje i častý výskyt ukazatele v nahrávkách.

Podle autorů má ukazatel *o sea* dvě základní použití v promluvě. Podobně jako ukazatel *es decir* uvozuje *o sea* tu část promluvy, kterou parafrázuje předchozí promluvu, přičemž téma se nemění. Při druhém způsobu použití uvozuje *o sea* jiné téma, neparafrázuje předchozí promluvu, nýbrž prezentuje tu část promluvy, kterou uvozuje, jako důsledek předchozí promluvy.

Oba způsoby užití *o sea* byly zaznamenány i ve zkoumaném vzorku. Příklady (54) – (57) ilustrují použití ukazatele jako prostředku při parafrázování promluvy. Na příkladech si můžeme všimnout použití *o sea* jako ukazatele značícího důsledkový vztah mezi členy promluvy.

Neméně zajímavou funkcí, kterou Portolés ani Zorraquinová nezmiňují, je, že mluvčí používají ukazatele *o sea* pokud chtějí svojí výpověď zkrátit, zestručnit, jak si můžeme všimnout na příkladech. Mluvčí zde použili ukazatel *o sea*, aby se vyhnul zdlouhavému vysvětlování.

- (54) Entonces, hay gente que se aprovecha de estas ideas. Hay gente que está a lo mejor en paro...que empieza a cojer un poco la manía contra los inmigrantes y realmente no es problema de inmigrantes sino que es problema de nuestra propia sociedad. Y ahora hay gente un poco...*o sea*...la mayoría está a favor a este tema este, de inmigración...
- (55) A: ¿Y qué te piden en la oposición?
B: Pues, conocimiento de derecho.
A: ¿Ah, sí?
B: Sí, porque es para el ministerio de justicia. Para tramitar procedimientos...*o sea*, cosas aburridas.
- (56) A: ¿Y qué tal la beca? Por ejemplo, en mi caso bastante bien. Me dan 380 euros al mes.
B: No sé precisamente cuánto es el dinero pero sí que está bien. *O sea*, puedes vivir.
- (57) A: ¿Y en ese sector está bien [el trabajo]?
B: ¿En el sector de derecho? Pues, está...no sé...muy entre ellos...muy...si no conoces a alguien no tienes ningún contacto, es complicado. O te arriesgas y empiezas tú pero necesitas dinero, un lugar...para ser abogado que tampoco me gusta. *O sea*, es complicado.

Reformulátor *o sea* patří k základním ukazatelům používaným v hovorovém jazyce, o čemž svědčí i poměrně častá frekvence užití tohoto ukazatele ve zkoumaném vzorku (13x u rodilých a 14x u nerodilých mluvčích). Frekvence výskytu potvrzuje skutečnost, že jak rodilí i nerodilí mluvčí vykazují potřebu svojí promluvu průběžně upravovat a reformulovat.

V použití ukazatele *o sea* rodilími a nerodilími mluvčími nebyly zjištěny žádné rozdíly. Jak rodilí tak nerodilý mluvčí ukazatel používají k reformulaci předchozí promluvy nebo k naznačení důsledkového vztahu mezi částí promluvy, kterou ukazatel uvozuje, a předcházející částí promluvy.

3.7.7. Por ejemplo

Ukazatel *por ejemplo* náleží dle dělení Portolése a Zorraquinové do skupiny argumentativních operátorů, která se dále dělí na operátory argumentativního posílení a konkretizační operátory. *Por ejemplo* řadí autoři do podskupiny konkretizačních operátorů, jejichž prostřednictvím mluvčí konkretizují nebo uvádějí příklady.

Tuto jedinou funkci operátoru *por ejemplo* odráží i jeho použití ve zkoumaném vzorku, jak je možné vidět na příkladech (58) a (59).

- (58) A: Tenéis que dedicar muchas horas a semana al estudio...
B: Sí. Sobre todo en la época de exámenes. Eso depende como cada uno se plantea la carrera. Hay gente que a lo mejor estudia durante todo el año y luego no tiene que quedarse la paliza o machacarse durante la época de los exámenes y luego hay gente que a lo mejor durante el año, pues hace más bien poco y luego... Eso es, *por ejemplo*, mi caso.
- (59) A: Sí y hay mucha gente...Bueno, mucha gente dice que depende cuando tú te vayas, no? Aquí, con la selectividad, no es una buena idea [el año sabático] o sí?
B: Yo creo que depende de la persona. Yo, *por ejemplo*, no lo hice porque no quería perder un año. Y porque quería ya cuanto antes sacarme la carrera. Y sobre todo porque a veces estamos mucho tiempo jugando sin estudiar, pues, luego perdemos la práctica. Te cuesta otra vez tomar el ritmo. Entonces, después del verano te cuesta más tomar el ritmo. Pero sí, si estás allí muy agobiado, tal y cual, sin saber que hacer y tal, creo que es bueno el año sabático.

Časté použití ukazatele *por ejemplo* rodilými i nerodilými mluvčími (13x rodilí mluvčí, 14x nerodilí mluvčí) z něj činí nepostrádaný ukazatel hovorové španělštiny. V porovnání s ostatními ukazateli, například polyfunkčním *bueno*, je jeho funkce ve větě velmi prostá. *Por ejemplo* jednoduše slouží jako prostředek k uvozování příkladů a žádné jiné funkce v hovoru nezastává. Přesto frekvence výskytu tohoto ukazatele naznačuje, jak častou potřebu konkretizovat záležitosti obecného rázu rodilí i nerodilí mluvčí mají.

Ve zkoumaném vzorku nebyly nalezeny žádné rozdíly v použití *por ejemplo* rodilými a nerodilými mluvčími, což může být dáno skutečností, že se jedná o ukazatel s jednoznačným použitím a prostou funkcí v promluvě. Dalším možným vysvětlením může být také skutečnost, že v rodných jazycích nerodilých mluvčích existuje ekvivalent španělského *por ejemplo*, takže nerodilí mluvčí nedělají v jeho použití chybu.

3.7.8. Pues

Mezi jedny z nejfrekventovanějších ukazatelů hovorové španělštiny podle výsledků frekvence výskytu je ukazatel *pues*. Tento ukazatel řadí Portolés a Zorraquinová hned do dvou skupin markerů. První skupinou, do které *pues* svojí funkcí náleží jsou ukazatele strukturující informace. Druhou skupinou, kam tento ukazatel můžeme zařadit jsou konektory. Kromě skutečnosti, že ukazatel *pues* může v promluvě fungovat jako pragmatický ukazatel, je také samozřejmě podřadící příčinnou spojkou a významově se blíží spojce *porque*.

Nejprve se zaměříme na *pues* jako ukazatel strukturující informaci. Ukazatele strukturující informaci se dále dělí na tři poskupiny, kterými jsou ukazatele komentující, ukazatele určující pořadí a digresivní ukazatele. *Pues* patří do poskupiny komentujících ukazatelů, jelikož jeho hlavní funkcí podle autorů je uvozovat nový a informačně hodnotnější komentář. Charakteristickým znakem tohoto ukazatele je jeho pozice v promluvě. Komentující ukazatel *pues* stojí na začátku té části promluvy, kterou uvozuje, aniž by ho od zbytku promluvy oddělovala pauza.

Druhou skupinou, kam autoři řadí ukazatel *pues* jsou konektory. Konektory se dále dělí opět na tři skupiny a to konektory aditivní, konsekutivní a kontraargumentativní. *Pues* svým významem náleží do skupiny konsekutivních konektorů podobně jako již zmíněný konektor *entonces*. Hlavní funkcí *pues* jako konsekutivního konektoru je

odkazovat na předešlý člen promluvy a uvozovat tu část promluvy, ve které se nachází, jako jeho důsledek. Základními charakteristickými rysy *pues* ve funkci konsekutivního konektoru je jeho pozice v členu promluvy a pauza. *Pues* s kosekutivním významem nestává na počátku členu promluvy a je oddělené od zbytku promluvy pauzou. Pokud tomu tak není, jedná se o ukazatel komentující.

Ve zkoumaném vzorku bylo zjištěno použití ukazatele *pues* jako komentujícího ukazatele i jako koneskutivního konektoru, jak je patrné z následujících příkladů.

Pues ve funkci konsekutivního konektoru dokládají příklady (60) – (61). *Pues* zde nestojí na iniciální pozici, jak je tomu v případě *pues* jako komentující ukazatele, a je od zbytku promluvy oddělené pauzou. V příkladu mluvčí volí tento ukazatel, aby naznačil důsledkový vztah mezi částmi promluvy *a veces estamos mucho tiempo jugando sin estudiar a luego perdemos la práctica*.

- (60) A: Sí y hay mucha gente...Bueno, mucha gente dice que depende cuando tú te vayas, no? Aquí, con la selectividad, no es una buena idea [el año sabático] o sí?
B: Yo creo que depende de la persona. Yo, por ejemplo, no lo hice porque no quería perder un año. Y porque quería ya cuanto antes sacarme la carrera. Y sobre todo porque a veces estamos mucho tiempo jugando sin estudiar, *pues* luego perdemos la práctica. Te cuesta otra vez tomar el ritmo. Entonces, después del verano te cuesta más tomar el ritmo. Pero sí, si estás allí muy agobiado, tal y cual, sin saber que hacer y tal, creo que es bueno el año sabático.
- (61) Es decir, allí la pregunta es, ¿para qué estamos...? O sea, los grandes objetivos de educación hay que retomarlos. Por que si la educación realmente es un vehículo de la movilidad social, *pues* hay que hacerlo efectivo. Quiero decir, ¿de qué sirve que hay más durante once años de promedio a un chaval para que posteriormente no tenga alternativas? O tenga muy pocas alternativas...De nada sirve incluir conocimientos universales, si después se le piden tareas específicas y particulares. Y tareas casi operativas.

Pues ve funkci komentujícího ukazatele dokládají příklady (62) a (63). *Pues* zde stojí na začátku repliky a uvozuje komentář mluvčího. Dle mého názoru mluvčí používají *pues* na začátku promluvy také proto, že jim zjednodušuje produkci repliky. Střídání role posluchač – mluvčí se tak jeví jako plynulejší a přirozenější.

- (62) A: ¿Y te parece que se está cambiando la cultura aquí en Alcalá? ¿Qué hay tanta influencia [de inmigración]?
 B: *Pues* todavía creo que no. No lo sé. Yo lo que de momento...Todavía hay gente en pequeños pueblos que les cuesta y tal. Pero bueno, creo que con el tiempo se irán aceptando nuevos valores culturales, nuevas fiestas...y tal.
- (63) A: ¿Y tienes amigos de Inglaterra o Estados Unidos?
 B: *Pues*...no.

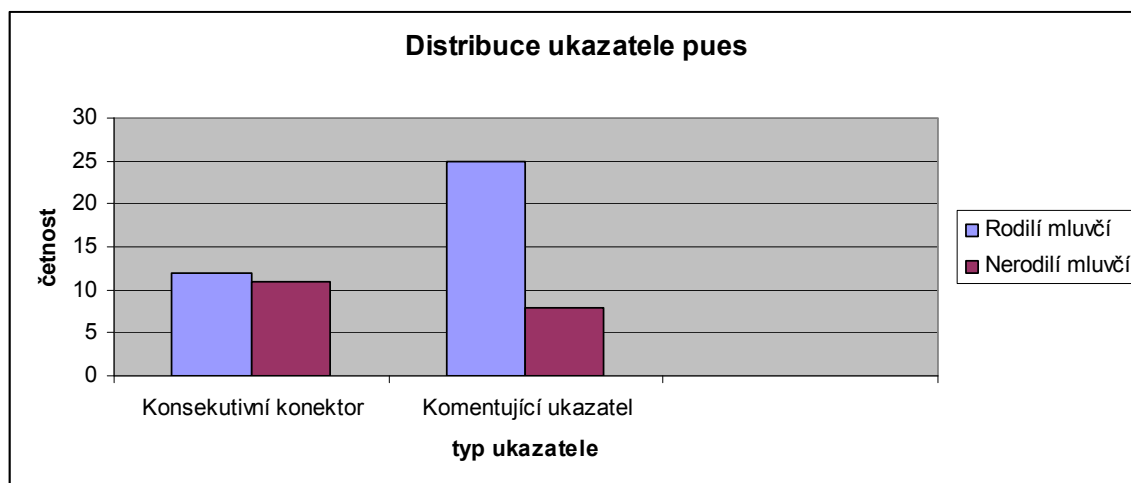
Pues jako komentující ukazatel nemusí nutně stát pouze na začátku repliky, jak dokazují příklady (64) - (65). Opět ho od zbytku promluvy neodděluje pauza a prostřednictvím *pues* mluvčí uvozuje vysvětlující komentář.

- (64) A: ¿Y cuál te gusta más [de las carreras que estudiaste]?
 B: Me gusta más humanidades.
 A: ¿Y por qué?
 B: Porque me parece mucho más interesante. *Pues* me ha interesado la historia, el arte, todas estas cosas y...el derecho es más aburrido.
- (65) A: ¿Y en ese sector está bien [el trabajo]?
 B: ¿En el sector de derecho? *Pues* está...no sé...muy entre ellos...muy...si no conoces a alguien no tienes ningún contacto, es complicado. O te arriesgas y empiezas tú pero necesitas dinero, un lugar...para ser abogado que tampoco me gusta. O sea, es complicado.

Frekvence výskytu ukazatele *pues* (celkem 56x použit ve zkoumaném vzorku) z něj činí jeden ze zásadních ukazatelů hovorové španělštiny. Rodilí mluvčí vykazují vyšší preferenci v používání tohoto ukazatele (použit celkem 37x) než nerodilí mluvčí (použit 19x), tedy téměř o polovinu nižší frekvence užití u nerodilých mluvčích.

Jelikož má *pues* dvě možné funkce v promluvě, konsektivní konektor a komentující ukazatel, bylo možné zjistit jaká z těchto funkcí v hovorové řeči převažuje. Jak ilustruje následující graf, rodilí mluvčí dávají přednost použití *pues* jako komentujícího ukazatele před konsektivním konektorem. Nerodilí mluvčí mají právě opačné preference a využívají *pues* spíše jako konsektivního konektoru.

Graf č.5

Skutečnost, že nerodilí mluvčí ve srovnání s rodilími mluvčími opomíjejí užívat *pues* jako komentujícího ukazatele, můžeme vysvětlit několika způsoby. Jak je z četnosti ukazatelů u nerodilích mluvčích patrné, mají obecnou tendenci k méně častému používání ukazatelů. Tudíž ani ukazatel *pues* není výjimkou.

Dále ve zkoumaném vzorku byl nápadně vysoký počet použití ukazatele *bueno*, který shodně jako komentující ukazatel *pues* stojí na počátku repliky či alespoň samostatného členu promluvy. Funkcí se tyto dva ukazatele mohou zdát pro nerodilé mluvčí obdobné, neboť se v obou případech jedná o ukazatele poskytující mluvčím tzv. slovní výplň, pomocí které získává mluvčí čas na rozmyšlení si odpovědi. Je to tedy i první volba nerodilého mluvčího, jak zahájit repliku. Právě získání času na zformulování odpovědi je pro nerodilé jednou ze základních strategií při „každodenní“ komunikaci v cizím jazyce. Je možné, že nerodilí mluvčí upřednostňují *bueno* před *pues*, jak již bylo výše naznačeno, pod vlivem anglického ekvivalentu *well*.

Pokud se zaměříme na ukazatel *pues* jako konsekutivní konektor, je patrné, že i rodilí mluvčí preferují v této funkci ukazatel *entonces*, který patří mezi nejfrekventovanější ukazatele ve zkoumaném vzorku vůbec. Nerodilí mluvčí využili důsledkového charakteru ukazatele nepatrně častěji nežli rodilí mluvčí, ale obecně je u nerodilích mluvčích schopnost vyjadřovat vztahy mezi jednotlivými částmi promluvy nižší, jak již bylo výše v textu zmíněno.

U rodilích mluvčích nahrazuje *pues* jako konsekutivní konektor ukazatel *entonces* ze stejné podskupiny, který již byl výše v textu popsán.

3.7.9. Vamos

Dalším ukazatelem ze skupiny konverzačních ukazatelů je ukazatel *vosmos*. Tento marker zařazují Portolés se Zorraquinovou do podskupiny nazvané ukazatele emfatické funkce, která již byla zmíněna v souvislosti s polyfunkčním ukazatelem *bueno*.

Analogicky je podle autorů hlavní funkcí *vosmos* především posilování pozitivního obrazu mluvčího. Tímto ukazatelem mluvčí napomáhá lepšímu průběhu komunikace tak, že pomocí *vosmos* zahrnuje účastníky rozhovoru do své výpovědi.

Ukazatel *vosmos* je dle autorů citoslovcem, které vykazuje známky gramatikalizace v tom smyslu, že jeho forma (1.osoba plurálu) se nemění. To znamená, že není možné jej dát například do záporu. Ukazatel *vosmos* také ztratil na svém sémantickém významu derivovaného ze základní podoby slovesa pohybu *ir*, ačkoliv Portolés a Zorraquinová upozorňují, že jisté náznaky zachování významu slovesa pohybu přetrvávají. Jinými slovy mluvčí pomocí tohoto ukazatele vyzývá svého partnera v komunikaci, aby společnými silami pokračovali v započaté konverzaci.

Vosmos nabízí celou řadu možností distribuce v promluvě se širokou škálou významů. Nicméně dvě vlastnosti *vosmos*, které mají různá použití ukazatele v promluvě společné, jsou již zmíněné posilování pozitivního obrazu mluvčího a snaha zahrnout všechny účastníky promluvy do stejné výpovědní perspektivy.

Ve zkoumaném vzorku se ukazatel *vosmos* objevil na dvou pozicích. V příkladu (66) stojí *vosmos* na začátku členu promluvy, ve kterém se vyskytuje. Mluvčí zvolil tento ukazatel, aby se posluchač cítil víc vztažen do rozhovoru a cítil se být víc nakloněn sdílet názor mluvčího. Druhou pozici, kde se ukazatel *vosmos* vyskytl je pozice finální v části promluvy, kde se ukazatel vyskytuje (viz. příklad (67)). V této pozici *vosmos* nápadně připomíná funkci metadiskurzivního *bueno* ve spojení se spojkou *pero*, které signalizuje konec promluvy mluvčího a přenechání slova posluchači. Funkce *vosmos* se zdá být na této pozici obdobná. Mluvčí tímto ukazatelem vyzývá posluchače k výměně rolí a vybízí ho k vyjádření vlastního názoru. Nicméně, na rozdíl od metadiskurzivního *bueno*, jehož

funkce je především pomáhat při výstavbě promluvy, ukazatel *vamos* signalizuje snahu mluvčího, aby posluchač viděl téma rozhovoru ze stejné perspektivy.

- (66) A: ¿Así nos ves [los inmigrantes]?
B: Rumanos. Polacos. Sí. Aunque, por ejemplo, mi madre ha trabajado con varias compañeras rumanas y estuvo en una boda ortodoxa de una de ellas y tal... Y *vamos*, encantada con sus compañeras. Pero sí que cierto que a lo mejor quizás los africanos, incluso los latinoamericanos como que les concibes como más vagos o... pero que son estereotipos. Que ellos tengan hacia nosotros, por supuesto. Pero no sé. Quizás... que la inmigración europea, yo que sí que se ve mejor que inmigración de otros sitios. Pero quizás que culturalmente son más afines a nosotros.
- (67) A: ¿Qué tal los exámenes?
B: Bien. Me queda... Hombre, a ver, me he presentado a dos. Pero me he presentado bien, me quedan dos. Me quedan por hacer el examen de hoy, luego tengo el lunes y... pero *vamos*...

Ukazatel *vamos* se ve zkoumaném vzorku neobjevil tak často, jak bychom mohli očekávat (3x u rodilých a 1x u nerodilých mluvčích). Vysvětlení se dle mého názoru nabízí několik. U rodilých mluvčích může být nízká frekvence použití ukazatele dána skutečností, že rodilí mluvčí vědomě kontrolovali volbu jazykových prostředků, protože mluvili na diktafon. Vědomí, že jsou nahráváni, nepřispívá k atmosféře familiérnosti a pocitu blízkosti mezi účastníky promluvy, což jsou faktory, které dle mého názoru notnou měrou přispívají k častému užívání konverzačních ukazatelů.

U nerodilých mluvčích mohl zapříčinit nízkou frekvenci ukazatele týž důvod, který byl již výše zmíněn, ale nabízejí se také i jiná vysvětlení. Opět je velmi pravděpodobné, že nerodilým mluvčích schází jistá jazyková znalost, neboť ukazatele patří spíše k okrajovým tématům probíraným na hodinách španělského jazyka. Tudíž nerodilí mluvčí tento ukazatel aktivně neuvžívají, neboť si nejsou jistí, jak ho vlastně vhodně použít, nebo ještě nezaregistrovali jeho existenci. Můžeme se také domnívat, že ukazatel *vamos*, nahrazují jak rodilí i nerodilí mluvčí metadiskurzivním ukazatelem *bueno*, který se použitím *vamos* blíží, avšak nevytváří tlak na posluchače, aby viděl probírané téma ze stejné perspektivy, a tak tudíž je významově neutrálnější a univerzálnějšího použití než *vamos*.

3.7.10. Ya

Dalším a posledním ukazatelem z řady konverzačních ukazatelů popsanych v této diplomové práci je marker *ya*. Jak již bylo výše zmíněno, hlavním úkolem metadiskurzivních ukazatelů je především pomáhat při výstavbě konverzace. Nejinak je tomu v případě ukazatele *ya*. Jedná se dle autorů o významově neutrálnější částici nežli *sí* do té míry, že použití tohoto ukazatele může mluvčí chápat jako nezájem o účast v konverzaci či absenci spolupráce mezi účastníky konverzace. Přítomnost *ya* může také ve skutečnosti znamenat, že mluvčí chce říci ne.

Ačkoliv autoři řadí *ya* mezi metadiskurzivní ukazatele, můžeme si na příkladech (68) - (69) všimnout, že *ya* neslouží výhradně jako signál přijetí zprávy a možnost přebrání slova posluchačem, nýbrž v sobě kombinuje i některé rysy charakteristické pro ukazatele emfatické funkce, jako je posilování spolupráce mezi mluvčími či přítomnost zdvořilostního prvku v konverzaci.

Mluvčí v uvedených příkladech volí ukazatel *ya*, neboť má přípustkový účinek na rozdíl od prostého *sí*. Pomocí ukazatele *ya* nejen, že mluvčí potvrzují přijetí zprávy, ale i připouští, že má mluvčí pravdu. *Ya* může mluvčí také použít jako strategii, když se mu nechce vysvětlovat důvod, proč něco dělá či nedělá, jak je vidět na příkladu (68). *Ya* může značit také částečný souhlas s mluvčím, čehož si můžeme všimnout na příkladu (69). Zde bychom mohli přirovnat *ya* k českému slovnímu spojení *ano, ale...*. Nápadným rysem ukazatele *ya*, je reduplikace (viz. příklad (68) sloužící k posílení účinku ukazatele).

- (68) A: O no quieres perder el tiempo [e ir de erasmus]...un año...y si no quieren reconocerte las asignaturas...
B: No, pero siempre hay alguna beca que te puedes pedir y sí, por no perder el año, por no perder el tiempo que si te parece que estás perdiendo tu tiempo...
A: ¿Estudias inglés?
B: Sí.
A: Pues, no perderías nada...
B: *Ya, ya, ya.*
A: ¿No?
B: *Ya, ya, ya.* No, además es una experiencia. Sí, sí.
- (69) A: Pero hay mucha gente que estudia humanidades pero al final tienen que hacer...
B: ...otra cosa.

A: ...algo totalmente distinto.

B: *Ya*. Sí. Es verdad. Pero bueno. Por lo menos no estoy estudiando por unas salidas sino por el placer...Bueno, es interesante. Estoy preparando las oposiciones de otra cosa y tenía que...este año para estudiar y me he apuntado.

Ukazatel *ya*, ačkoliv patří mezi deset nejfrekventovanějších ukazatelů ve zkoumaném vzorku, se ve zkoumaném vzorku objevil celkem pouze 6x (5 u rodilých mluvčích a jednou u nerodilých mluvčích). Jeho roli u rodilých i nerodilých mluvčích přebírá *sí*, které mluvčí jednoznačně identifikují jako souhlas. Je pravděpodobné, že výskyt *ya* není tak častý, neboť vyžaduje specifitější kontexty, nežli významem blízké a univerzálnější *sí*.

ZÁVĚR

Cílem mojí práce bylo analyzovat frekvenci, typy a použití pragmatických ukazatelů na vybraném vzorku hovorové španělštiny a poukázat na rozdíly v četnosti ukazatelů, preference určitých ukazatelů a způsoby použití ukazatelů mezi rodilími a nerodilími mluvčími.

Při práci na teoretické části mé diplomové práce jsem vycházela z četné anglicky a španělsky psané literatury zaměřené na pragmatické ukazatele a hovorový španělsky jazyk. Jelikož pragmatické ukazatele představují téma značně specifické, které je blízké spíše užšímu okruhu zájemců o lingvistiku, je odborných publikací na toto téma pomálu. Největší oporou mi tak byla práce španělských lingvistů Portolése a Zorraquinové, kteří společnými silami sepsali kapitolu 63 v gramatice španělského jazyka *Gramática descriptiva de la lengua española*, věnovanou výhradně pragmatickým ukazatelům. Při psaní o španělském hovorovém jazyce jsem čerpala především z díla španělského lingvisty Brize, autora publikace *El español coloquial: situación y uso*.

V praktické části jsem se zaměřila na vyhledávání pragmatických ukazatelů na základě seznamu markerů uvedeného v již zmiňované práci Portolése a Zorraquinové s cílem zjistit, které ukazatele patří mezi nejfrekventovanější u rodilích a nerodilích mluvčích, a která ze skupin ukazatelů je nejvíce zastoupena. Dále jsem se zaměřila na deset nejfrekventovanějších ukazatelů, u kterých jsem se pokusila srovnat popis jejich použití a charakteristiku tak, jak je uvádí Portolés se Zorraquinovou, s příklady použití ve zkoumaném vzorku. Mým hlavním úkolem bylo zjistit, jak mluvčí používají ukazatele v hovorové španělštině, a zda existují rozdíly v použití mezi rodilími a nerodilími mluvčími.

Na základě výsledků obdržených výzkumem vzorku můžeme konstatovat, že mezi nerodilími a rodilími mluvčími existují rozdíly ve volbě, užití a frekvenci výskytu pragmatických ukazatelů. Obecně vzato, obě skupiny nejvíce využívají v hovorové španělštině konverzační ukazatele, avšak frekvence jejich výskytu je u nerodilích mluvčích nižší. Co se týče užití ukazatelů, nebyly zjištěny velké rozdíly, avšak rodilí mluvčí vykazují větší schopnost použít ukazatele ve specifických kontextech, které vyžadují vyšší stupeň jazykové znalosti a s nižší frekvencí používají konverzační ukazatele z

podskupiny ukazatele emfatické funkce. Dále nerodilí mluvčí mají tendenci opakovat několik ukazatelů oproti rodilím mluvčím, kteří vykazují větší rozmanitost při volbě ukazatele.

Věřím, že tato práce bude inspirativní pro všechny, kteří se španělským jazykem zabývají a zejména pro ty, kteří jej učí, a zároveň poslouží k uvědomění si důležitosti pragmatických ukazatelů pro přirozenost a efektivnost každodenní komunikace, jejíž zvládnutí by mělo být jedním z hlavních cílů výuky kteréhokoliv cizího jazyka.

RESUMEN

Mi trabajo trata de los marcadores del discurso y su frecuencia en el discurso oral de hablantes nativos y no nativos. Sobre todo intenté a comparar la frecuencia con la que los marcadores aparecen en el discurso nativo y no nativo, contrastar el uso de los marcadores por hablantes nativos y no nativos, y caracterizar los diez marcadores más frecuentes en el español coloquial.

Para mi trabajo me he servido de diferentes manuales y monografías. Sobre todo el capítulo 63 llamado *Los marcadores del discurso* escrito por Martín Zorraquino y Portolés Lázaro y publicado en *Gramática descriptiva de la lengua española*. Las características principales y la clasificación de los marcadores del discurso en ese trabajo se basan en el dicho capítulo. Otra publicación que me sirvió como punto de referencia del español coloquial escrita por Briz se llama *El español coloquial – situación y uso*. De esa monografía provienen las características fundamentales del español coloquial.

En la parte teórica me centré en dos temas principales - los marcadores del discurso y el español coloquial. Intenté a abarcar estos dos temas con más profundidad porque en la parte práctica trabajé con la dicha clasificación de los marcadores del discurso y analicé su uso en el español coloquial.

En cuanto a los marcadores del discurso, traté de resumir los rasgos esenciales de los marcadores, la terminología y las definiciones existentes, las funciones que los marcadores desempeñan en el discurso, la aportación lingüística al tema, y sobre todo, la clasificación de los marcadores. La clasificación proviene del dicho capítulo llamado *Los marcadores del discurso* que divide los marcadores en cinco grandes grupos que se dividen en numerosos subgrupos. Los cinco grupos mencionados son los siguientes:

1. **Estructuradores de la información** cuya función básica es facilitar la orientación en el texto porque ayudan a estructurar la información.
2. **Conectores** cuya misión es unir el miembro del discurso con el miembro anterior en el sentido semántico y pragmático.
3. **Reformuladores** que introducen el miembro del discurso con el que el hablante reformula la idea expresada en el miembro anterior.

4. **Operadores argumentativos** cuya función principal es ayudar a inducir conclusiones del miembro del discurso que introducen sin unirlo con el resto del discurso.
5. **Marcadores conversacionales** que desempeñan diversas funciones. Sobre todo marcan el acuerdo o el desacuerdo entre los hablantes, reflejan las actitudes y relaciones entre los participantes del discurso y ayudan a ordenar el discurso.

Al respecto del tema del español coloquial, traté de describir sistemáticamente los tres niveles que constituyen el dicho fenómeno. Los tres niveles básicos son los siguientes:

1. **El nivel fonético** – el español coloquial se caracteriza por cierta entonación, alargamiento de las sílabas, fluctuación, pérdida y adición de los sonidos y pronunciación marcada.
2. **El nivel morfosintáctico** cuyos rasgos principales son la presencia de los marcadores del discurso, los intensificadores, los recursos que atenuan la fuerza ilocutiva, los deícticos y el empleo universal del presente.
3. **El nivel léxico** que caracterizan la pobreza léxica, el empleo de *verba omnibus* y la presencia de la jerga.

En la parte práctica formulé varias hipótesis sobre la frecuencia, el uso de los marcadores y preferencias de los hablantes en cuanto a la elección de ciertos tipos de marcadores en el discurso oral. Suponía que la frecuencia de los marcadores sería mayor en el discurso nativo y que los hablantes no nativos no usarían los marcadores con tanta facilidad y espontaneidad. Sin embargo, presumía que tanto los hablantes nativos como los hablantes no nativos preferirían ante todo el uso de los marcadores conversacionales que son propios del discurso oral.

Mis suposiciones se han comprobado durante el análisis de la transcripción de doce grabaciones que adquirí durante mi estancia en España. En cuanto a la frecuencia, los nativos emplearon 56% de todos los marcadores que aparecieron en la transcripción.

Al respecto de la preferencia por ciertos tipos de marcadores, tanto los hablantes nativos como los hablantes no nativos prefirieron el uso de los marcadores

conversacionales que constituyeron 36% de todos los marcadores en el discurso de los nativos e incluso 48% en el discurso de los hablantes no nativos. Los hablantes no nativos superaron los nativos en el empleo de dichos marcadores gracias al marcador multifuncional *bueno* que les sirve muchas veces de muletilla y la estrategia para compensar la falta de fluidez.

En cuanto a las diferencias en el uso de los marcadores por los hablantes nativos y no nativos, seleccioné diez marcadores más frecuentes en la transcripción. Luego, contrasté su uso desde el punto de vista de los lingüistas Zorraquino y Portolés con mis propias percepciones basadas en los ejemplos tomados de la transcripción y comparé las maneras del uso de estos diez marcadores por los hablantes nativos y no nativos.

Al contrastar las descripciones del uso de los marcadores de Zorraquino y Portolés con mis propias nociones, he encontrado unos cuantos usos de ciertos marcadores que Zorraquino y Portolés no mencionan. En los dos ejemplos que siguen, supongo que el hablante empleó el marcador conversacional *bueno* para distraer el tiempo y pensar bien que iba a decir.

- (22) A: ¿Qué piensas sobre la inmigración aquí en Alcalá?
B: Pues, *bueno*, la verdad es que no conozco demasiada gente migrando
- (23) A: ¿Y te gusta la carrera?
B: *Bueno*, sí.

Otro contexto que Zorraquino y Portolés no mencionan refiere al uso del marcador *entonces*. Como se puede ver en los siguientes ejemplos, en mi opinión los hablantes emplean *entonces* al final de su discurso cuando desean que el oyente tome el turno y deduzca la conclusión él mismo. De esta manera le atraen al oyente que participe en la conversación. Además, creo que ese empleo de *entonces* puede indicar el agotamiento del tema y deseo de cambiarlo.

- (44) A: ¿Y en qué normalmente trabajas?
B: Es...Es que mi tío está allí. Entonces me pongo a trabajar como camarera o lo que sea. *Entonces*...
- (45) A: Yo también. Estoy aquí de erasmus. ¿Te parece inmigración? O ¿qué es la inmigración?

B: No, es distinto. Sí porque parece como la inmigración es una persona que viene más a...quedarse un espacio y tiempo más bien prolongado. Sí, pero realmente es un tipo de inmigración porque tú cuando normalmente viajas a un país aunque sea por una semana eres un inmigrante en ese país.
Entonces...

Aparte de contrastar el uso de los marcadores según Zorraquino y Portolés, intenté a comparar el uso de los marcadores por los nativos y no nativos con el fin de encontrar diferencias en su empleo. Si dejamos la frecuencia y la diversidad de los marcadores aparte, los hablantes no nativos emplearon los diez marcadores sorprendentemente bien. Sin embargo, existen ciertos usos de los marcadores que los no nativos ignoraron. Se trata de contextos especiales en los que el marcador adquiere un sentido fuera de lo común y cotidiano como ilustran los ejemplos que siguen con el marcador *bueno*. En estos ejemplos *bueno* no está al principio de la respuesta (es su posición más frecuente si se trata de metadiscursivos conversacionales), sino viene al final. Tampoco el hablante lo emplea para señalar la recepción del mensaje (es su función elemental y más frecuente en el discurso oral). Según mi opinión el hablante quiere indicar el agotamiento del tema o aumentar el interés del oyente para que participe en la conversación. Estos usos específicos no aparecieron en la transcripción del discurso no nativo.

A: ¿Y qué tal la estancia erasmus?

B: Muy bien. Ya hace tiempo, *pero bueno*.

A: ¿Así que no vas a parar durante las vacaciones?

B: Hombre, voy de Ibiza. Hombre, tengo que estudiar pero la vaquería de verano y tal...Mucha vaquería. *Pero bueno*.

A: Pero para operar el corazón y tal no necesitas mucha fuerza.

B: No. Pero hay que sacar más nota para eso ya. Sí, eso es una de las cosas que la gente pide más, entonces, claro que mejor nota tenga, primero le den la plaza. Y eso...si no sacas una nota muy buena, pues, siempre haya alguien con mejor nota que vaya por eso...*pero bueno*.

Aparte de los mencionados usos específicos de los marcadores, el estudio ha demostrado que los hablantes no nativos rehusan emplear ciertos tipos de los marcadores conversacionales del subgrupo llamado enfocadores de alteridad. Son los marcadores

como, por ejemplo, *hombre, oye* o *vamos*. En mi opinión el uso de estos marcadores supone un alto nivel del español para poder considerar la conveniencia de su uso. Creo que los hablantes no nativos bien desconocen estos marcadores bien no se atreven a emplearlos por no estar seguros del efecto que produciría su uso en el discurso.

Otra conclusión que he obtenido de los resultados de mi investigación es que la diversidad de los marcadores empleados por los hablantes no nativos es menor. Creo que ese hecho se debe a poca atención que se presta a los marcadores del discurso en la enseñanza de los idiomas en general.

Espero que mi trabajo sirva de inspiración para todos que se interesan por la lengua española y ante todo para los que la enseñan. Con mi estudio querría demostrar la importancia de los marcadores en el discurso para lograr un mayor grado de espontaneidad y eficiencia en la conversación cotidiana cuyo dominio debería ser uno de los objetivos principales de la enseñanza de los idiomas.

SEZNAM BIBLIOGRAFIE

- Aijmerová, Karin: *English discourse particles*, John Benjamins, Amsterdam 2002
- Brinton, Laurel J.: *Pragmatic markers in English: grammaticalization and discourse function*, Mouton de Gruyter, New York 1996
- Briz, Antonio: *El español coloquial – situación y uso*, Arco Libros, Madrid 2005
- Cascón Martín, E.: *Español coloquial. Rasgos, formas y fraseología de la lengua diaria*. Madrid: Edinumen 1995
- Helbig, Gerhard: *Vývoj jazykovědy po roce 1970*, Praha: Academia 1991
- Martín Zorraquinová, M. A., Portolés Lázaro, J.: “Los marcadores del discurso”, In: Bosque, I., Demonte, V.: *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Real Academia Española / Espasa Calpe. 1999, § 63.1-6.
- Martí Sánchez, M.: *Construcción e interpretación de discursos y enunciados: los marcadores*. Madrid: Edinumen 2003
- Müllerová, Simone: *Discourse markers in native and non-native English discourse*, John Benjamins, Amsterdam 2005
- Paltridge, Brian: *Discourse analysis: an introduction*, Continuum Intl Pub Group, London 2006
- Schifffrinová, Deborah: *Discourse markers*, Cambridge University Press, Cambridge 1987
- Vazquez Veiga, Nancy: *Marcadores discursivos de recepción*, Santiago de Compostela 2003